

Zpravodaj STOP

časopis Společnosti pro technologie ochrany památek



Téma: Obnova zámku Skalička

Editorial	3
S láskami to bývá těžké, aneb namísto úvodu.....	4
Zámek Skalička – stručné dějiny objektu.....	6
Chronologický přehled majitelů zámku	12
Erby leníků – majitelů panství Skalička	14
Erb Půhončích z Předmostí	27
Partneři rekonstrukce zámku	32
Zámek Skalička, historie a současnost.....	34
Restaurování vybraných částí štukové výzdoby	41
Konzervace a restaurování dekorativní nástěnné malby	48
Poznámky k sanaci zdiva proti vlhkosti.....	56
Obrazová příloha	59

Několik slov úvodem

Není až tak běžné, aby historickou budovu, navíc státem chráněnou památku, pečlivě obnovoval soukromý majitel a spravoval ji v souladu a v souhlase se zásadami památkové péče, způsobem pracovníky památkového dozoru jednoznačně oceňovaným. Příkladem takové stavby je zámek v obci Skalička, dnes součástí Zábřehu na Moravě.

Obnova takového objektu vyžaduje od majitelů nejen množství trpělivosti, energie a vytrvalosti, ale i dostatek finančních prostředků, protože použití „tradičních“ materiálů a postupů při obnově interiéru i exteriéru stavby je téměř vždy dražší než použití materiálů a technologií současných – už proto, že s nimi dnes umí pracovat pouze zkušený řemeslník, „nezhýčkaný“ např. pytlovými maltami, vápenným hydrátem z prodejny stavebnin nebo hromadně vyráběnými omítkovými systémy.

Je potěšující, že se dnes u nás právě takto zapálení vlastníci najdou. A proto takovému příkladu rádi v našem Zpravodaji STOP poskytneme prostor.

Tato elektronická verze zpravodaje obsahuje i úplnou fotografickou dokumentaci v původní barevnosti, tak, jak ji autoři textů poskytli.

Praha, 27. prosince 2012

Petr Kotlík, předseda STOP

Zpravodaj byl vydán s podporou Ministerstva kultury České republiky

S láskami to bývá těžké, aneb namísto úvodu...

V roce 2003 jsme se rozhodli pro pořízení venkovské nemovitosti, jež by pro nás byla zázemím při víkendové relaxaci. Hledali jsme zajímavou stavbu s „geniem loci“, do které by mělo smysl investovat čas, úspory a rovněž i životní energii a oprava které by zároveň měla i hlubší smysl. Procházeli jsme tudíž různé prvorepublikové vily, fary anebo menší statky, až jsme pak narazili na zámek Skaličku. Byla to pro nás „láska na první pohled“...

Po prvotním nadšení jsme ale rychle prozíreli – objevila se sice krásná, avšak dlouhou dobu neudržovaná a neobývaná stavba, na stavu které se výrazně podepsal vleklý, i když nakonec přece jen úspěšný, restituční spor. Objekt byl i přes veškerou snahu staronových majitelů téměř volně přístupný, sklepy lákaly děti k dobrodružným výpravám a různé živly k náhodnému přespání. Přerostlá zeleň způsobila nefunkčnost okapů a vegetace pomalu vítězila nad eternitovou střechou. Po zvážení technického stavu a velikosti stavby jsme tudíž usoudili, že její pořízení by bylo úplným šílenstvím a koupí jsme z racionálních důvodů zamítli. Jak to však obvykle bývá – láska je věc úplně iracionální a stejně tak to bylo i s námi a zámek – po cca měsíci vnitřního trápení jsme nakonec „nabídku k sňatku“ přijali.

Z odstupu deseti let nelitujeme, i když dnes můžeme zkonstatovat, že jsme byli z počátku velice naivní a vůbec jsme netušili, že oprava bude vyžadovat úplnou změnu našeho životního stylu, včetně téměř trvalého opuštění Prahy. Když bylo nejhůř a vypadlo to, že rekonstrukci nemůžeme zvládnout, vzpomínka na první lásku zabrala a najednou se opět našla síla, chuť a pak také i prostředky....

Objekt jsme převzali ve stavu, který byl výsledkem několikaleté absence základní údržby a rekonstrukce provedené v 60. letech 20. století, účelem které byla jeho adaptace na administrativně – provozní budovu Krajského plemenářského podniku. Tato rekonstrukce samotné stavbě na jedné straně prospěla (nový krov a střecha, statické zajištění, snaha o odvlhčení), na straně druhé téměř nenávratně zničila některé její historicky hodnotné části (štuková výzdoba severní fasády, původní kachlová kamna, břidlicová střecha, severní terasa a pod). V tomto období provedená obnova fasády byla dokonce v pozdějším odborném průzkumu označena jako „tvarová vulgarizace a nepochopení předchozích historických podob“.

Námi, v některých případech i s vypětím všech sil, realizovaná rekonstrukce zámku si tak kladla za cíl jednak napravit škody způsobené zanedbáním údržby (práce zamezující pronikání vlhkosti, doplnění statického zajištění budovy, oprav střechy, výměny rozvodů vody, elektřiny a kanalizace, vybudování nového systému centrálního vytápění), dále zmírnit důsledky nevhodných zásahů vzešlých z předešlých přestaveb (odstranění

novodobých příček a podhledů, vyspravení a obnova vnitřních a venkovních omítek, restaurování štukové výzdoby v interiéru a exteriéru, restaurování maleb v interiéru, obnova a výměna všech výplní okenních a dveřních otvorů), a především pak vrátit stavbě a jejímu bezprostřednímu okolí původní ráz (celková obnova fasády objektu a revitalizace zámeckého parku). I když to všechno začalo téměř neviditelně stavebně-historickým, statickým, či mykologickým průzkumem a zpracováváním projektové dokumentace, následovala bouřlivější fáze rekonstrukce, při které se odstraňovalo to, co na zámek z historického pohledu nepatřilo (orgány památkové péče dokonce obdrželi hlášení o „bourání“ zámku na Skaličce), která pak k radosti nás a rovněž i všech zúčastněných plynule přešla do fáze, kdy se popelka opět začala měnit v krásnou paní... O konkrétních podrobnostech se dozvíte z příspěvků Jitky Štáblové, Pavla Fáry, Michala Šelemby či Josefa Červinky.

Protože zámek je důležitým dokladem místní civilní barokně-klasicistní architektury a rovněž i výraznou dominantou městské části, pravidelně jej otevíráme také pro veřejnost. Na zámku a v zámeckém parku pořádáme koncerty, výstavy, divadelní představení, workshopy a rovněž i další klubové, nebo společenské akce. V rámci „Dnů evropského dědictví“ tak již několik let patří mezi nejnavštěvovanější památky Zábřežského regionu.

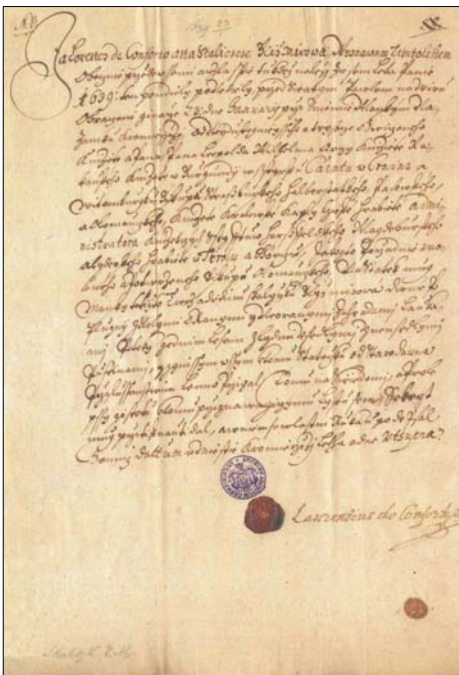
Závěrem si dovoluujeme vyslovit své upřímné poděkování všem, kteří nás v tom s „naší láskou“ (navzdory všemu), nenechali samotné a na obnově této malé, ale rozkošné kulturní památky se jakýmkoliv způsobem podíleli.

Kamil Pilka a Patrik Petřík

Zámek Skalička – stručné dějiny objektu

Patrik Petřík, Kamil Pilka, majitelé zámku

Zámek Skalička, ve starých listinách označován i jako „tvrz“ (1639), „rytířské sídlo“ a „staré rytířské sídlo“ (1702–1828), „obytný dům“ (1703–1725), vrchnostenské obydlí (1772), „zámček“ (1794), „panský zámek“ (1799), a „záměcká budova“ (1828), je zapsaný v Ústředním seznamu kulturních památek České republiky pod. č. 18974/8-1236. Leží ve stejnojmenné, původně samostatné obci Skalička (v pramenech též „Galicz“, „Skalicz“, či „Skalice“), která se prvně připomíná již v roce 1273 v privilegii olomouckého biskupa Bruna ze Schaumburku pro mohelnickou rychtu. Od počátku 14. století je Skalička včleněna do lénního systému olomouckého biskupství, přičemž náleží k jeho mohelnické a později k mírovské provincii. Nejstarší dějiny obce jsou tak svázány s dějinami biskupského manství, přičemž k jeho alodifikaci (tj. vymazání z lénního registru a převedení do osobního vlastnictví leníka) dochází až v roce 1874. Od roku 1950 je Skalička součástí blízkého Zábřeha.



1 Přijímací listina z roku 1639. První písemná zmínka o tvrzi na Skaličce (ze sbírek Zemského archivu v Opavě)

Lze předpokládat, že v obci existovalo panské sídlo již počátkem 15. století, když zde Jan ze Zvole pečetil stížný list proti upálení Mistra Jana Husa a přímo na Skaličce seděli Ondřej ze Skaličky (1455 až 1463), Petr z Maletina, či Brikcí Drahanovský z Penčína a jeho syn Kryštof (1573 až 1617). Vladycký znak Martina Půhončího z Předmostí¹, který jako jediný získal léno za zásluhy od kardinála Dietrichštejna v roce 1623 darem, je dodnes zobrazen na kamenném fragmentu osazeném ve štukové kartuši severní fasády zámku.

První skutečně dochovanou písemnou zmínkou o obydlí držitele léna je však až listina z 23. ledna 1639, kterou Lorenc de Conforto přijímá od olomouckého biskupa Leopolda Viléma lénem „tvrz a dědinu Skalička blíž Mírova“. (obr. 1) Po jeho smrti v roce 1649 se léno dostává do rukou biskupského rady a kanceláře Jana

Kaltschmidta z Eisenberku, který jej 9. srpna 1650 za 2.500 zlatých prodává panu Václavu Vilému Hnátkovi z Wegfurtu, hejtmanu na hradě Mírov. Hnátkové se tak na dalších 71 let stali držiteli tohoto manského statku, přičemž za posledního mana z tohoto rodu Jana Adama byla s největší pravděpodobností přestavěna již existující tvrz. Připomínkou toho je do dnešního dne v depozitáři Okresního vlastivědného muzea v Šumperku dochovaná kamenná deska s erbem zakladatele tohoto rodu, iniciálami W.H.V.W. a letopočtem 1722. (obr. 2)



2 Kamenná deska s erbem Václava Viléma Hnátky a letopočtem 1722

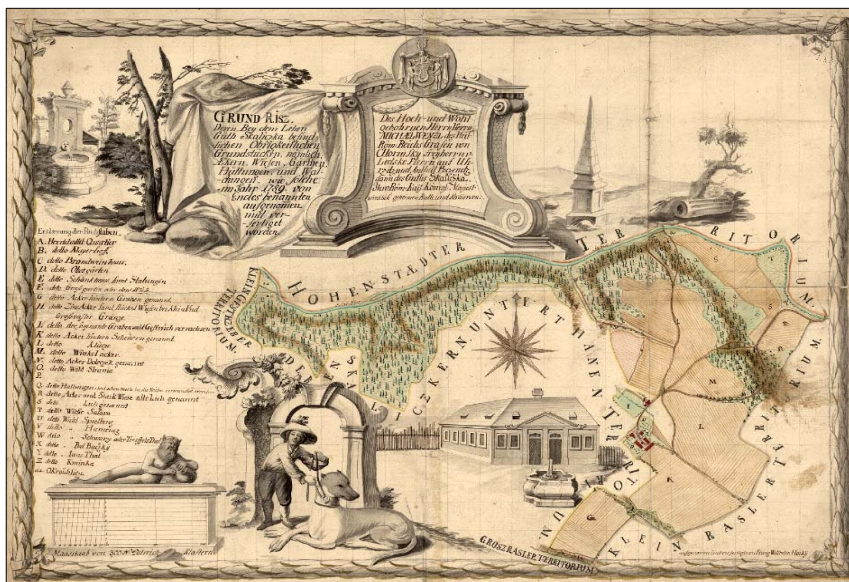
Poté co Hnátkové z Wegfurtu na Skaličce „po meči“ vymřeli, získali v roce 1723 uvolněné léno do „bratrského vlastnictví“ za 5.000 zlatých bratři Karel, Jan, František a Michal Bartodějští z Bartoděj. I když si poddaní v roce 1725 stěžovali na nadměrné ukládání robot, Bartodějští skalické panství pozvedli, čehož dokladem je i nárůst jeho prodejní ceny v roce 1746, kdy bylo za 8.200 zlatých prodáno panu Josefu Baltazaru Schorschovi z Marderfeldu. Za jeho syna Jana Josefa (v roce 1772) postihl horní část obce ničivý požár, který se nevyhnul ani zámecké budově, ze které zůstalo stát pouze několik sáhů zdi².

Po úmrtí posledního mužského potomka rodu Schorschu léno od biskupa Colloredo-Waldsee získává Michal Václav hrabě Chorynský, svobodný pán z Ledské, a to za pouhých 4.280 zlatých (smlouva z roku 1785 obsahuje rovněž i zmínku o požárem zničeném „rytířském sídle“)³. Chorynští z Ledské panství drželi dalších 106 let a byli posledními majiteli zámku se šlechtickým titulem. Po zmíněném požáru byl zámek koncem 18. století obnoven v pozdně barokním slohu a jeho dispozici podle dochovaných listin tvořila hala, jídelna, ložnice, tři pokoje (červený, malý a úřední) a kuchyně. Existenci obnoveného panského sídla na Skaličce dokládá Müllerova mapa Moravy od Jana Venuta z roku 1784 (obr. 3), přičemž jeho ideální podoba je pak zachycena na vedutě Františka Viléma Horkého z Mollové sbírky starých map⁴. obr. 4) V roce 1828 si však držitele léna na mírném návrší nad obcí nechali postavit zámek nový, tentokrát

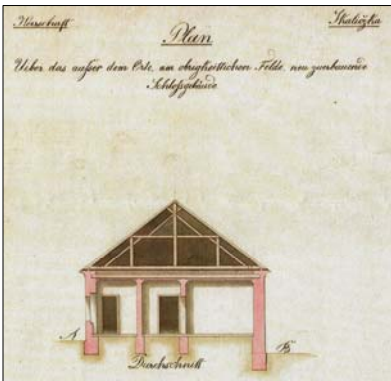


v klasicistním stylu⁵. (obr. 5) Z katastrální mapy z roku 1835⁶ (obr. 6) je patrné, že v té době se v jeho bezprostředním okolí nenacházely žádné hospodářské budovy a nově postavený zámek tudíž sloužil především jako vrchnostenská obytná stavba. Pravděpodobně za posledních Chorynských (Františka, Ignáce, Jindřicha, Marie, Matyldy, Anny starší i Anny mladší v letech 1863–1891) byl zámek opětovně přestavěn, tentokrát v neobarokním slohu, i když k přistavbě⁷ dalších pater pravděpodobně z důvodu připravované alodifikace léna již nedošlo.

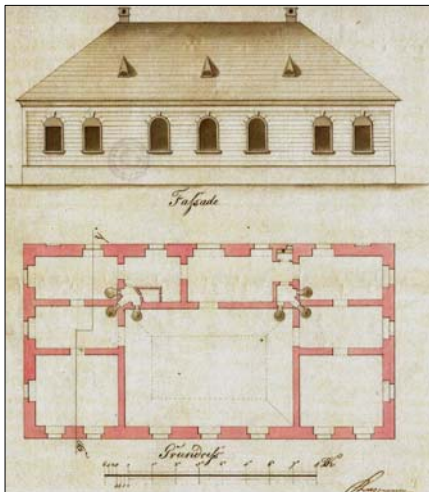
3 Zámek Skalička na Müllerově mapě Moravy od Jana Venuta z roku 1784 (ze sbírek Historického ústavu AV ČR)



4 Lenní statek Skalička na Vedutě Františka Viléma Horkého z Mollové sbírky



5 Plán novostavby zámku na Skaličce z roku 1828 (ze sbírek Zemského archivu v Opavě)



V roce 1891 jej Jindřich, hrabě Chorynský, spolu s pozemky, palírnou, pivovarem a cihelnou prodal a zámek se následně dostal do rukou velkostatkáře a nadporučíka c. k. armády v záloze Karla Rösyho. Ten zřejmě nechal v bezprostředním okolí zámku postavit do dnešní doby částečně zachovalé hospodářské budovy, které z jižní strany uzavřely hospodářský dvůr velkostatku.



6 Zámek Skalička na mapě tzv. Stabliního katastru z r. 1835 (Laborař geoinformatiky UJEP)

Od roku 1897 se majitelé zámku a statku poměrně rychle měnili, a to až do roku 1914, kdy zámek společně se souvisejícími pozemky (k zámku patřilo cca 49 hektarů půdy) získal stavební inženýr Cyril Knob z Olomouce, který v něm provedl několik menších stavebních úprav, přičemž jím připravovaná rozsáhlejší přestavba (obr. 7) se však již v důsledku celospolečenských změn neuskutečnila⁸. Po roce 1948 byl majetek rodiny za pohnutých okolností zestátněn a vrácen až v druhé polovině 90. let.

Poznámky

1. V podrobnostech se vývoji erbu Půhončích z Předmostí ve svém příspěvku věnuje PhDr. Karel Müller a jeho restaurování Mgr. Josef Červinka.
2. Zpráva o zničení vrchnostenského obydlí požárem, něm.; LDK – spisy, sign. 3/I-p, kart. 594.
3. Smlouva uzavřená mezi olomouckým biskupem Colloredo-Waldsee a Michalem Chorynským z Ledské na prodej léna Skaličky., LDK – pap. listiny, sign. R-Vi-a-10/1, kart. 16.
4. Grund Risz. Deren, Bey dem Lehen Guth Skaliczka befindlichen Obrigkeitlichen rundstücken, nämlich Aekern, Wiesen, Gärthen, Huttungen, und Waldungen, wie solcher im Jahr 1789 von Endes benannten aufgenommen und verfertiget worden aufgenommen und verfertigt von Franz Willhelm Horky; Des Hoch- und Wohlgebohrnen Herrn Herrn Michael Wenzl des Heil: Röm: Reichs Grafen von Chorinsky freyherrn v. Ledske Herrn auf Uhrzitz und Antheil Poczenitz dann des Guths Skaliczka Ihro Röm- Kais. Königl: Mayest: wirklich geheimen Rath und Kammerern. – [S.l.]: Franz Willhelm Horky, (mezi 1789 a 1806). – 1 mapa: Sign: STMpa-1208.967, Moravská zemská knihovna v Brně, <http://imageserver.mzk.cz/mzk03/001/064/813/2610350476>, Moravská zemská knihovna v Brně, <http://imageserver.mzk.cz/mzk03/001/064/813/2610350476>.
5. Z doby stavby se dochovaly stavební účty a dokumentace; LDK – spisy, sign. 4/I-2, kart. 595.
6. Mapa tzv. Stabílního katastru z roku 1835.
7. Návrh Ing. Karla Biefela na přístavbu patra na zámku Skalička z roku 1862; ÚŘAS – plán poř. č. 17.827.
8. Majitelé děkují za poskytnutí dokumentace MUDr. Adéle Knobové, vnučce Ing. Cyrila Knobá.

Literatura

- WOLNY G.: Die Markgraffschaft Mähren, Brno 1839.
- HOSÁK L.: Historický místopis země moravskoslezské, Brno 1936.
- BŘEZINA J.: Zábřežsko v období feudalismu do r. 1848, Ostrava 1963.
- SPURNÝ F. a kol.: Hrad, zámek a tvrz v Čechách, na Moravě a ve Slezsku, Praha 1983.
- MELZER M. a kol.: Vlastivěda šumperského okresu, Šumperk 1993.
- PEROUTKA M.: Seznam nemovitých kulturních památek okresu Šumperk, Olomouc 1994.
- LAPČÍK S.: Nástin historického vývoje budovy zámku na Skaličce u Zábřeha na podkladě archivních pramenů uložených v olomoucké pobožce ZA Opava, Olomouc 2006.



7 Plán na přestavbu zámku připravovanou Cyrilem Knobem v období První republiky

Chronologický přehled majitelů zámku

Od r.	Do r.	Držitelé léna Skalička – poznámka
1273		– První zmínka o osadě Skalička v privilegii olomouckého biskupa Bruna ze Schaumburku pro mohelnickou rychtu
~ 1320		– Skalička je včleněna do lénního systému olomouckého biskupství
1389		Kuník ze Zvole
	1436	Jan Kepina ze Zvole
1436		Jindřich z Žeranovic
1455	1463	Ondřej ze Skaličky
	1477	Jan z Petřvaldu
1477		Jan z Rudkovce
		Petr z Maletína
		Vavřín Starušík z Poličky
1554?	1560	Zikmund z Žerotína
1560		Tomáš Skála z Kolínce
		– za manželku měl od roku 1563 Kunku Drahanovskou z Pěňčina
	1573	Jan Skála z Kolínce
1573	1614	Brikcí Drahanovský z Pěňčina na Vranové
1614	1617	Kryštof Drahanovský z Pěňčina na Vranové, Brikcího syn
1617	1623	– Léno spadlo na biskupa Dřítichštejna
1623	1637	Martin Půhončí z Předmostí
1639	1649	Lorenc de Conforto
1649	1651	Jan Kaltschmied von Eisenberg
1651	1676	Václav Vilém Hnátek von Wegefurt
1676	1702	Václav Karel Hnátek von Wegefurt
1702	1721	Jan Adam, Václav Vilém a Karel Josef, bratři Hnátkové von Wegefurt
1721	1722	Jan Adam Hnátek von Wegefurt
1722	1723	– Léno spadlo na biskupa Schrattenbacha
1723	1730	Karel, Jan, František a Michal, bratři Bartodějští z Bartoděj
1730	1746	Jan Bartodějský z Bartoděj – odkoupeno od bratrů

Od r.	Do r.	Držitelé léna Skalička – poznámka
1746	1782	Josef Baltazar Schoř z Marderfeldu
1782	1785	– Léno spadlo na biskupa Colloredo-Waldsee
1785	1807	Michal Václav Chorynský, svobodný pán z Ledské – Skaličku koupil od biskupa
1807	1823	bratři František a Michal Chorynští
1823	1863	Michal hrabě Chorynský
1863	1890	Leopold, František, Jindřich, Michal, Ignác, Matylda a Anna Leontýna, hrabata Chorynští z Ledské
1874		– Skalička je vyčleněna z lénního systému a patří do majetku rodiny Chorynských
1890	1891	Jindřich hrabě Chorynský, poslední majitel se šlechtickým titulem
1891	1891	Gustav Müller
1891	1897	Karel a Ludmila Růsy
1897	1907	Rudolf a Marie Smekalovi
1907	1908	Jan a Františka Láskovi
1908	1912	František a Zdenka Hrubí
1912	1914	Josef a Marie Dočkalovi
1914	1950	Cyril a Marie Knobovi

Erby leníků – majitelů panství Skalička

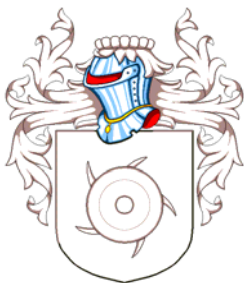
Petr Kropáček

Zpracováno podle přehledu majitelů zámku Skalička
na www.zamek-skalička.cz

*Znak olomouckého arcibiskupství (od roku 1777),
majitele léna Skalička 1320–1874*



Kuník a Jan Kepina ze Zvole (1389–1436)



Podle jména „Kepina“ (snad správněji s nosovkou „Ke_npina“) rod nejspíš pocházel ze Slezska, přičemž jej nelze zaměňovat se známějšími rytíři a později pány ze Zvole (štíť 2× dělen s lilii nahoře a uprostřed), kteří byli moravského původu. Jednotliví příslušníci rodu se připomínají v průběhu 14. a 15. století jako držitelé několika manství olomouckého biskupství, včetně Skalice (Skaličky).

Erb: Ve štítu mlýnské kolo s 5 lopatkami. Klenot a barvy neznámý. (Palečné – mlýnské kolo má v heraldice ustálenou podobu, nicméně tvar kola na pečeti Jana Kepiny ze Zvole je velmi netradiční.)¹

Jindřich ze Žeranovic (1436–1455?)



Starý moravský rod pocházející z okolí Lipníka a pišící se podle několika statků, které vlastnil „z Petř(i)valdu, ze Žeranovic, z Tupce“. V pramenech se připomíná od 14. století. Krom útržkových zpráv o jednotlivých příslušnících rodu ukazuje na společný původ používané stejné erbovní znamení. Rod se naposledy připomíná v roce 1503.

Erb: V červeném štítu stříbrný „svěřček“ (znamení připomínající písmeno „N“, jehož kosmá část je uprostřed prohnutá). V klenotu (pravděpodobně) „svěřček“ ze štítu. Pokryvadla červeno-stříbrná.¹

Ondřej ze Skaličky (1455–1463)

Rod píšící se přímo po Skaličce. Ondřej spolu se svým bratrem držel krom manského dvora celou ves Skaličku a často se uvádí při manských soudech. Shodné erbovní znamení „svěřček“ (rozdílem je umístění v horní polovině štítu), užívané předchozím (Jindřichem ze Žeranovic) i následným (Janem z Petřvaldu) majitelem Skaličky, by ukazovalo na příbuzenství, případně společný původ, ale nic takového není (zatím) doloženo.

Erb: V červeném štítu stříbrný „svěřček“, (znamení připomínající písmeno „N“, jehož kosmá část je uprostřed prohnutá). V klenotu (pravděpodobně) „svěřček“ ze štítu. Pokryvadla červeno-stříbrná.¹



Jan z Rudkovce (1477-?), Petr z Maletína

O tomto rodu a jeho erbu mi není nic známo.

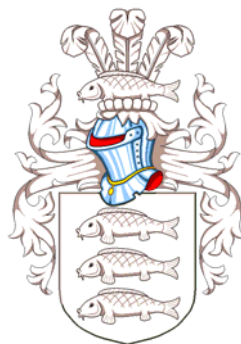
Petr z Maletína

O tomto rodu a jeho erbu mi není nic známo.

Vavřinec Starůstka z Poličky

Starý rod připomínající se na přelomu 15. a 16. století na Olomoucku. Roku 1493 se Vavřinec (Vavřík) Starůstka z Poličky píše i pečeti „ze Skaličky“. Nejspíš jeho potomek Jindřich Starůstka z Poličky se uvádí k roku 1512 jako man kláštera Zábřdovického.

Erb: Ve štítu 3 ryby nad sebou. V klenotu ryba ozdobená kytou peří. Barvy neznámy.¹



Zikmund z Zierotina (1554–1560)

Moravský starobylý rytířský rod, připomínaný již od přelomu 12. a 13. století. Původní přídomek z Bludova si rod ve 14. století změnil na z Zierotína. Rod žil v několika větvích, držících statky po celé Moravě, východních Čechách a ve Slezsku. Na Moravě vymírá rod po meči roku 1934 Karlem Emanuele z Zierotina.

- 1478 Jan starší z Zierotina byl se svými syny přijat do českého panského stavu.
 18. 9. 1706 Jan Jáchym z Zierotina byl povýšen do říšského hraběcího stavu.
 4. 4. 1712 Jan Jáchym z Zierotina byl povýšen do českého hraběcího stavu.
 3. 4. 1740 Jan Ludvík z Zierotina připojil jméno a erb svobodných pánů z Lilgenau.



Erb: V červeném štítu černý, korunovaný lev, rostoucí ze stříbrného trojvrší. Turnajská přilba s korunkou. V klenotu je rostoucí lev ze štítu. Pokryvadla černo-červená.²

Erb 1706: Jako původní erb, ale lev je ve štítu celý a dvouocasý, přilba a lev ve štítu i v klenotu jsou korunovány obloučkovou korunou a pokryvadla jsou doplněna pláštěm. (Podle erbovního listu)

Erb 1740: Vpravo v červeném poli černý, obloučkovou korunou korunovaný, dvouocasý lev, stojící na stříbrném trojvrší, držící žezlo. Vlevo je pole čtvercené se zlatým srdečním štítkem, na němž je černá korunovaná orlice.

V 1. a 4. červeném poli zlatý, korunovaný, dovnitř obrácený lev, držící černé žezlo. Ve 2. a 3. modrém poli stříbrné kosmé břevno, provázené nahoře i dole stříbrnou lilií. 3 turnajské přilby s korunkami. Prostřední přilba je korunována obloučkovou korunou a nese v klenotu rostoucího lva jako v pravé části štítu. Pokryvadla černo-červená. Na pravé přilbě černá korunovaná orlice doleva hledící. Pokryvadla černo-zlatá. Na levé přilbě mezi 2 černými rohy stříbrná lilie a přes rohy zkřížené dřevce vpravo se zlatým praporcem, vlevo s červeným. Pokryvadla červeno-zlatá. Pokryvadla jsou doplněna pláštěm. (Podle užívané podoby erbovní list popisuje znak s drobnými odchylkami a jinými tinkturami.)



1706 – hraběcí erb



1740 – spojený erb Zierotin-Lilgenau

Tomáš a Jan Skála z Kolince (1560–1573)

Málo známý moravský novoštitný rod. Starší „větev“ založil Tomáš Skála, povýšený v polovině 16. století do vladyckého stavu (obdržel erb a přídomek z Kolince) a roku 1554 přijatý mezi moravské rytíře. Druhá mladší „větev“ byla založena Šimonem Skálou na počátku 17. století (obdržel velmi podobný erb a stejný přídomek jako Tomáš Skála).

18. 11. 1551 Tomáš Skála z Kolince byl povýšen do moravského vladyckého stavu.

1554 Tomáš Skála z Kolince byl přijat mezi moravské rytíře.

21. 11. 1608 Šimon Skála z Kolince byl povýšen do moravského vladyckého stavu.

Erb 1551: V červeném poli vlaštovka přirozené barvy k pravé straně obrácená, mající hrdlo prostřelené zlatou střelou. Kolčí přilba. Klenot vlaštovka jako ve štítu. Pokryvadla červeno-stříbrná.¹



1551 – vladýcký erb

Erb 1608: V červeném poli vlaštovka přirozené barvy k pravé straně obrácená, mající hrdlo prostřelené zlatou střelou, provázená dvěma stříbrnými růžemi vlevo nahoře a vpravo dole. Kolčí přilba. Klenot vlaštovka jako ve štítu a vedle ní stříbrno-červeně dělené křídlo. Pokryvadla červeno-stříbrná.¹



1608 – vladýcký erb

Brikcí a Kryštof Drahanovský z Pěňčina (1573–1617)

Moravský starobylý rod, který se po svém původním rodovém sídle začal psát z Pěňčina (Pěňčín u Konice). První historická zmínka z roku 1279 je o jistém Ratimíru z Pěňčina. Po nabytí tvrze v Drahanovicích ve 2. polovině 15. století se příslušníci rodu začali psát Drahanovský z Pěňčina. Rod byl odjakživa v rytířském stavu. Poslední zmínka o tomto rodu je z roku 1729, kdy Josef Friedrich Drahanovský z Pěňčina prodává svou poslední majetkovou držbu v olomouckém kraji.



Erb: V červeném poli mezi dvěma odvrácenými zlatými půlměsíci vyrůstají 3 stříbrná pera. Kolčí přilba. V klenotu se opakuje erbovní znamení. Pokryvadla červeno-stříbrná. (Objevuje se i jiná barevná varianta rodového erbu, v níž je štít modrý a pokryvadla modro-zlatá.)²

František z Dietrichsteina (1617–1623)

Původem rakouský rod z Korutan, který se koncem 16. století zakoupil na Moravě. František, svobodný pán z Dietrichstena, se narodil ve Španělsku, kde jeho otec Adam působil jako vyslanec. Později studoval v Praze u jezuitů. Během svého biskupského působení na Moravě se zasazoval o rekatolizaci země, přičemž se často dostával do sporů s protestantskými stavy. Během stavovského povstání byl po jistou dobu držen ve vězení a následně vypovězen ze země. Po porážce povstání se jako moravský místodržící v roce 1622 zasadil o to, aby žádný k smrti odsouzený povstalec, pokud zůstal na Moravě, nebyl popraven. Z majetkových konfiskací získal panství Lipník a Hranice. Zemřel v Brně 19. 9. 1636.

- 3. 3. 1599 František z Dietrichsteina byl kreován kardinálem.
- 26. 5. 1599 František z Dietrichsteina byl zvolen 44. biskupem olomouckým.
- 26. 3. 1624 František z Dietrichsteina byl povýšen do říšského knížecího stavu.
- 24. 3. 1631 Přenesení knížecího titulu na synovce Maxmiliána hraběte z Dietrichsteina.



Erb: Ve zlato-červeně kosmo děleném srdečním štítu 2 stříbrné vinařské nože se zlatými stříškami (rodový erb pánů z Dietrichsteina). Hlavní štít čtverc. V 1. a 4. červeném poli 6 (4, 2) stříbrných kuželů. Ve 2. a 3. zlatém poli černá orlice s červenou zbrojí a zlatou hvězdou na prsou (olomoucké arcibiskupství). Za štítem procesní kříž. Vše převyšuje červený kardinálský klobouk se 6 červenými střípaci po stranách.⁶

Martin Púhončí z Předmostí (1623–1637)

Moravský novoštitný rod, jehož strmý vzestup na počátku 17. století započal Martin Púhončí, působící ve službách olomouckého biskupa Františka z Dietrichsteina. Rod se naposledy připomíná na počátku 18. století.

13. 6. 1616 Martin Púhončí z Předmostí byl povýšen do moravského vladyckého stavu.
7. 5. 1624 Martin Púhončí z Předmostí je povýšen do šlechtického stavu a je mu polepšen erb. V souvislosti s jeho působením ve službách olomouckého biskupa kardinála Františka z Dietrichsteina, se v klenotu jeho polepšeného znaku objevuje vinařský nůž, který byl součástí kardinálova rodového znaku.
27. 6. 1628 Martin Púhončí z Předmostí byl na 1. moravském zemském sněmu po Bílé Hoře, konaném ve Znojmě, přijat do rytířského stavu.

Erb 1616: Štít je červeno-černě polcen. V patě štítu je stříbrné trojvrší, na němž stojí 2 přivrácení korunovaní zlatí gryfové, kteří mezi sebou drží stříbrnou lilii. Přílba kolčí s černo-zlatou a červeno-stříbrnou točenicí nese v klenotu otevřená křídla, mezi nimiž je stříbrná lilie. Pravé křídlo je děleno zlato-černě a levé stříbrno-červeně. Pokryvadla vpravo černo-zlatá a vlevo červeno-stříbrná.⁷



1616 – vladýcký erb

Erb 1624: Štít je polcen a vpravo dělen. Vpravo nahoře je v červeném poli stříbrná zlatě přepásaná lilie. Vpravo dole jsou na červeném poli 2 kosmá stříbrná břevna. Vlevo na černém poli zlatý korunovaný gryf s červeným jazykem, stojící na stříbrném trojvrší. Přílba turnajská s korunkou nese v klenotu otevřená křídla, mezi nimiž je vinařský nůž se zlatou střenkou. Pravé křídlo je děleno červeno-stříbrně a levé zlato-černě. Pokryvadla vpravo černo-zlatá a vlevo červeno-stříbrná.⁷



1624 – polepšený
(šlechtický) erb

Lorenc de Conforto (1639–1649)

Původem italský rod, přišlý na Moravu v osobě rytmistra Lorence, sloužícího 33 let ve vojsku. Jeho z prvního manželství vzešlý stejnojmenný syn, také voják, byl v době otcovy smrti 1649 již 3 roky nezvěstný. Z druhého manželství se Zuzanou Fragsteinovou z Načeslavic se narodila „pouze“ jedna dcera. Vdova Zuzana koupila roku 1652 dvůr Kobylí a naposledy se připomíná v Opavě roku 1673.⁵

Erb: Ve štítu z trojvrší vyrůstající obrněná paže třímající meč. Turnajská korunovaná přilba. V klenotu rostoucí paže jako ve štítu. Barvy neznámy. (Erb rekonstruován podle pečeti u listiny z roku 1639, v níž Lorencde Conforto přijímá Skaličku v léno.)



Johann Kaltschmidt z Eisenbergu (1649–1650)

Původně německý rod, pocházející z Bavorska, se v polovině 17. století zakoupil na Moravě, kde vlastnil hned několik statků (Dřevohostice, Choryň, Loučka u Valašského Meziříčí, Skaličku jen velmi krátce). Potomci rodu se dožili 20. století.

25. 3. 1541 Georg Kaltschmidt, měšťan z Memmingenu obdržel v Řezně erbovní list.
7. 2. 1633 Johann Kaltschmidt byl povýšen do říšského (a dědičných zemí) šlechtického stavu na způsob rytířství a byl mu udělen přídomek „z Eisenbergu“. Nově udělený erb je vlastně piktogramem přídomku „z Eisenbergu“, Eis (ocel) – ocelová tyč v 1. a 4. poli, Berg (hora) – skála ve 2. a 3. poli štítu.
8. 1. 1646 Johann Kaltschmidt z Eisenbergu obdržel český inkolát pro starý rytířský stav.
23. 10. 1659 Johann Kaltschmidt z Eisenbergu byl povýšen do říšského (a dědičných zemí) stavu svobodných pánů.
22. 11. 1659 Johann Kaltschmidt z Eisenbergu byl povýšen do českého stavu svobodných pánů.

Erb 1541: Štít černo-zlatě šikmo dělen. Ve štítu gryf opačných barev. Kolčí přilba s černo-zlatou točenicí. V klenotu rostoucí zlatý gryf. Pokryvadla černo-zlatá.²

Erb 1633: Štít černo-modře čtvrcen. V 1. a 4. poli zlatý dvouocasý lev směřující do středu štítu a držící v tlapách ocelovou tyč. Ve 2. a 3. poli strmá skála přirozených barev. Turnajská přilba s korunkou. V klenotu rostoucí zlatý dvouocasý lev, držící ocelovou tyč. Pokryvadla vpravo černo-zlatá a vlevo modro-zlatá.²



1541 – měštanský erb



1633 – šlechtický erb



1646 – rytířský
a od roku 1659 i panský erb

Erb 1646: Štít černo-modře čtvrcen se stříbrným srdečním štítem. V srdečním štítu červené břevno. V 1. a 4. poli zlatý dvouocasý lev směřující do středu štítu a držící v tlapách ocelovou tyč. Ve 2. a 3. poli strmá skála přirozených barev. 2 turnajské přílby s korunkami. V pravém klenotu zavřená křídla, přední stříbrno-červeně a zadní černo-zlatě dělené. V levém klenotu rostoucí zlatý dvouocasý lev, držící ocelovou tyč. Pokryvadla vpravo černo-zlatá a vlevo červeno-stříbrná.²

Václav Vilém, Václav Karel, Jan Adam Hnátek z Wegfurtu (1651–1722)

Moravský novoštitný rod, jehož povýšení do šlechtického stavu je spojeno se službou olomouckým biskupům. Jan Adam Hnátek z Wegfurtu nechal kolem roku 1722 na Skaličce postavit zámek. Poslední zmínka o tomto rodu je z poloviny 18. století.

18. 04. 1648 Václav Hnátek, hejtman hradu Mírova, byl povýšen do českého šlechtického (vladyckého) stavu a byl mu udělen přídomek „z Wegfurtu“.

Erb 1648: Červeno-modře čtvrcený štít. V 1. a 4. poli obrněná paže držící meč. Ve 2. a 3. poli červené křídlo se 2 zlatými břevny. Turnajská přílba s korunkou. V klenotu vpravo obrněná paže držící meč a vlevo červené křídlo se 2 zlatými břevny. Pokryvadla modro-červená.³



Wolfgang Hannibal ze Schrattenbachu (1722–1723)

Wolfgang Hannibal ze starého štyrského rodu pánů a později hrabat ze Schrattenbachu. V roce 1715 zahájil beatifikační proces Jana Sarkandera, 5. 9. 1723 asistoval při korunovaci Karla VI. na českého krále v katedrále sv. Víta v Praze. Proslul jako mecenáš umění. Na biskupských zámcích v Kroměříži a Vyškově nechal vybudovat divadla a provozovat opery a orchestrální skladby. Zemřel v Brně 22. 7. 1738.⁶

15. 9. 1711 Wolfgang ze Schrattenbachu byl zvolen 50. biskupem olomouckým.

25. 5. 1711 Wolfgang ze Schrattenbachu byl kreován kardinálem.

1719–1721 Wolfgang ze Schrattenbachu byl místokrálem a místodržícím v Neapoli.



Erb: V černém srdečném štítu stříbrné kosmé vlnité břevno, provázené nahoře zlatou hvězdou a dole zlatým pařezem, z něhož vyrůstá list. Střední štít 1× dělen a 2× polcen. 1. pole polce-
no, vpravo ve zlatě polovina černé orlice, vlevo 10× stříbrno-červeně šikmo děleno. 2. pole červené se 2 stříbrnými dlaněmi. 3. pole 8× černo-zlatě děleno s přeloženým kosmým stříbrným břevnem. 4. pole stříbrné s červeným neuzavřeným věncem, složeným ze dvou rato-
lestí. 5. pole stříbrné s černým dělovým křížem.

6. pole červené se zlatým dvojocasým lvem (rodový erb hrabat ze Schrattenbachu, u jednotlivých figur a jejich tinktur existují i v detailech rozdílné popisy). Hlavní štít čtvrcen. V 1. a 4. červeném poli 6 (4, 2) stříbrných kuželů. Ve 2. a 3. zlatém poli černá orlice s červenou zbrojí a zlatou hvězdou na prsou (olomoucké arcibiskupství). Na štítu vpravo biskupská mitra a vlevo knížecí koruna. Za štítem zkřížená berla kosmo, meč šikmo a procesní kříž svisle. Vše převyšuje červený kardinálský klobouk s 10 červenými střapci po stranách.²

Jan Bartodějský z Bartoděj (1723–1746)

Původem polský rod usedlý od konce 16. století na Moravě. Rod byl odjakživa v rytířském stavu a vlastnil statky převážně v olomouckém kraji. Potomci rodu se připomínají do poloviny 18. století.

Erb: Ve stříbrném štítu kosmé modré břevno, na němž jsou 3 kosmé stříbrné routy. Kolčí přilba s korunkou. V klenotu se na stříbrném křídle opakuje erbovní znamení. Pokryvadla modro-stříbrná.²



Johann Balthasar Schorsch z Marderfeldu (1746–1782)

Znojemský radní Johann Schorsch byl v polovině 18. století povýšen do šlechtického a velmi záhy i do rytířského stavu. V roce své rytířské nobilitace rovněž zakoupil statek Skalička.

3. 4. 1743 Johann Balthasar Schorsch, radní ve Znojmě byl povýšen do českého šlechtického stavu a byl mu udělen přídomek „z Marderfeldu“. (Marder = německy kuna, mluvící znamení).
5. 4. 1746 Johann Balthasar Schorsch z Marderfeldu byl povýšen do českého rytířského stavu.

Erb 1743: Stříbrným kosmým břevnem modro-červeně dělený štít. Nahoře 3 (2, 1) zlaté hvězdy. Dole 3 (1, 2) doleva natočené kuní hlavy přirozených barev. Turnajská přílba s červeno-stříbrno-modrou točenicí. V klenotu rostoucí kuna přirozených barev, držící v levé tlapě zlatou hvězdu. Pokryvadla vpravo modro-stříbrná, vlevo červeno-stříbrná.²



1743 – šlechtický erb



1746 – rytířský erb

Erb 1746: Stříbrným kosmým břevnem modro-červeně dělený štít. Nahoře 3 (2,1) zlaté hvězdy. Dole 3 (1,2) doleva natočené kuní hlavy přirozených barev. Turnajská přílba s korunkou. V klenotu rostoucí kuna přirozených barev, držící v levé tlapě zlatou hvězdu. Pokryvadla vpravo modro-stříbrná, vlevo červeno-stříbrná. [2]

Antonín Theodor z Colloredo-Waldsee (1782–1785)

Antonín Theodor pocházel ze starého původně italo-německého rodu pánů a hrabat z Colloredo-Waldsee z tzv. Bernardovy větve mantovské linie. (Rod se v průběhu historie značně rozvětvil.) Po převzetí úřadu se ve svém prvním pastýřském listu ke kněžím přihlásil k účtě ke sv. Cyrilovi a Metodějovi. Během osvěcenských reforem se musel vypořádávat s četnými zásahy do chodu arcidiecéze ze strany Josefa II. Roku 1790 byl jmenován mimořádným legátem pro volbu císaře ve Frankfurtu, kde odevzdal ve prospěch Leopolda II. český kurfiřtský hlas. 1. olomoucký arcibiskup zemřel v Kroměříži 12. 9. 1811.

- 6. 10. 1777 Antonín z Colloredo-Waldsee byl zvolen 55. biskupem olomouckým.
- 5. 12. 1777 Olomoucké biskupství bylo povýšeno na arcibiskupství, Antonín z Colloredo-Waldsee se stává 1. arcibiskupem.
- 30. 3. 1778 Antonín z Colloredo-Waldsee byl papežem potvrzen jako metropolita moravský.
- 21. 1. 1803 Antonín z Colloredo-Waldsee byl kreován kardinálem.



Erb 1777: Srdeční štít černý se stříbrným břevnem (rodový erb hrabat z Colloredo-Waldsee). Hlavní štít čtverc. V 1. a 4. červeném poli 6 (4, 2) stříbrných kuželů. Ve 2. a 3. zlatém poli černá orlice s červenou zbrojí a zlatou hvězdou na prsou. (Olomoucké arcibiskupství). Na štítu vpravo biskupská mitra a vlevo knížecí koruna. Za štítem zkřížená berla kosmo, meč šikmo a procesní dvojitý kříž svíse. Vše převyšuje červený kardinálský klobouk s 15 červenými střípaci po stranách.⁶

Michal Václav, Michal, Jindřich Chorynský z Ledské (1785–1891)

Český starobylý rod pocházející a píšící se podle tvrze Ledská v Královéhradeckém kraji. První zmínka o původně rytířském rodu pochází z 15. století. Rodová větev, která přesídlila na počátku 16. století na Moravu, se podle svého nového sídla Choryň u Valašského Meziříčí začala psát Chorynský z Ledské. (Absolonové z Ledské jsou druhou známou větví tohoto rodu, mající shodný erb s Chorynskými, ale v jiných barvách). Potomci hrabat Chorynských, svobodných pánů z Ledské, žijí dosud ve dvou větvích, ale v cizině.



- 24. 10. 1710 Karel Chorynský z Ledské byl povýšen do českého stavu svobodných pánů.
- 12. 12. 1761 Bratři Matyáš, František Jan, Ignác Dominik a Michael Václav byli povýšeni do českého hraběcího stavu.
- 1798 Chorynští z Ledské od roku 1798 zastávají dědičný úřad „nejvyššího korouhčovníka panského stavu v Království českém“.

Erb: Ve zlatém štítu 2 rohy, vpravo černý a vlevo stříbrný, oba posázené 3 račícími klepety opačných barev. Přílba turnajská s korunkou. V klenotu se opakuje erbovní znamení. (Někdy bývají barvy rohů v klenotu vůči barvám rohů ve štítu stranově obráceny.) Pokryvadla černo-zlatá.⁴

Šlechta v zemích Koruny české

Petr Kropáček

Šlechtické tituly se v průběhu dějin vyvíjely, měnily a přizpůsobovaly daným podmínkám. Proto je relativně komplikované tuto problematiku jednoduše popsat. Velmi zjednodušeně ji vystihuje tabulka 1.

Tabulka 1 Přehled šlechtických titulů

Šlechtické tituly	1500–1627/28		1627/28–1918	
Vyšší šlechta	pán	Herr	kníže hrabě svobodný pán	Fürst Graf Freiherr
Nižší šlechta	vладыka (rytíř)	Ritter	rytíř šlechtic vладыka)	Ritter Adel
Erbovní měšťan				

Samozřejmě, že jistým vývojem prošly šlechtické tituly již před „Obnoveným zřízením zemským“, ale teprve ono v letech 1627/28 změnilo strukturu šlechtických titulů poměrně radikálně. „Vladislavské zřízení zemské“ v letech 1500/01, odrážející předchozí zvyklosti, povolovalo pouze 2 šlechtické stavy s tím, že k přijetí do některého šlechtického stavu nestačí pouhý nobilitační list vydaný králem (královskou dvorskou kanceláří), ale sama šlechtická obec rozhodne, jestli daného „povýšence“ mezi sebe přijme. To způsobilo a někdy ještě způsobuje zmatky kolem uznávání šlechtictví, protože poměrně velká skupina osob a rodů byla v letech 1500–1627 povýšena do vладыckého stavu, ale bez následného přijetí stavovskou obcí. Čímž nenaplnili podle tehdejších zákonů nutnou podmínku k nabytí šlechtictví, a mohou být tedy považováni pouze za „erbovní měšťany“. O jak velkou skupinu šlo, lze dokumentovat na příkladu „27 českých pánů“ popravených v roce 1621. Ze 27 „pánů“ totiž byli opravdoví páni jen 3. Zbytek tvořilo 7 rytířů a 17 měšťanů, z nichž 15 sice mělo erb a přídomek, ale mezi šlechtu nepatřili.

Již v 16. století se objevily snahy některých šlechticů, kterým příslušely v cizině nebo ve Slezsku hraběcí a knížecí tituly, zavést tyto tituly i v Čechách a na Moravě. Ovšem kýženou změnu přineslo až „Obnovené zřízení zemské“ v roce 1627 pro Čechy a v roce 1628 pro Moravu. Původní dva šlechtické stavy sice zůstaly formálně zachovány, ale počet šlechtických titulů se rozšířil na pět. V jednotlivých slezských vévodstvích bylo „zemské zřízení“ v rámci Koruny české odlišné a stejně tak i používané šlechtické tituly. (Již před rokem 1627 se ve Slezsku používaly v Čechách a na Moravě „nepovolené“ tituly hrabě a kníže).

Kromě „českých“ (pro Čechy, Moravu a Slezsko) šlechtických titulů v Habsburské monarchii platili, tituly „říšské“ (pro Svatou říši římskou), „dědičných zemí“ (pro země, kde dědičně panovala habsburská dynastie) a od počátku 19. století tituly „rakouské“, které nahradily všechny předcházející.

Do poloviny 18. století se šlechtické tituly „šlechtic (vladyka), rytíř a svobodný pán (baron)“ udělovaly se dvěma přívlasky „starý a nový“, které vystihovaly „stáří“ daného rodu. Ovšem samy o sobě nevytvářely speciální šlechtický stav a následně bylo jejich udělování zrušeno. Stejně tak dopadl i titul „šlechtic na způsob rytíře“ (rittermässigen Adelstand), udělovaný říšskou kanceláří, který, jak z názvu plyne, vytvářel jakýsi mezičlánek mezi šlechtici a rytíři.

Literatura

1. PILNÁČEK, J.: Staromoravští rodové, Vídeň 1930.
2. KADICH, B, BLAŽEK K.: Mährische Adel, Brno 2000.
3. HANÁČEK J.: Kniha pánů rytířů markrabství moravského. Muzeum města Brna, 1986.
4. MERAVIGLIA-CRIVELLI, R. J., Der böhmische Adel. Bauer & Raspe, Nürnberg 1886.
5. PILNÁČEK, J.: Rody starého Slezska. Brno 1991 (–1998).
6. BUBEN, M.: POKORNÝ P., ČECH, Z.: Encyklopedie českých a moravských sídelních biskupů. Praha: Logik, 2000.
7. MÜLLER K.: Erb Půhončích z Předmostí, Sborník Státního okresního archivu Přerov 2007.

Erb Půhončích z Předmostí

Karel Müller, ředitel Zemského archivu v Opavě

Na počátku našich znalostí o heraldické symbolice Půhončích z Předmostí stojí pečeť zakladatele rodu Martina Půhončího, kterou známe ze dvou otisků z roku 1611. Dne 27. března tohoto roku přitiskl Martin svůj sekret na německy psaný list poslaný z Mírova kardinálovi z Ditrichštejna. Velmi drobný osmihran o výšce 12 mm a šířce 10 mm lemovaný zevně hrubým perlovcem nese v oválné rolverkové kartuši znamení v podobě břevnem rozděleného pole, nahoře orlice, dole dvě lilie vedle sebe. Nad kartuši jsou umístěna majuskulní písmena M P Z P, které lze jen stěží interpretovat jinak, než jako Martin Půhončí z Předmostí, ačkoliv pod textem je podepsán jen jako „Merten Puhontschy“.¹ Shodný otisk z 11. srpna téhož roku popsal již Josef Pilnáček.²

Císařskou listinou vydanou na Pražském hradě 13. června 1616 obdržel Martin Půhončí, úředník mírovského panství, „erb aneb znamení vladectví“ a také právo „aby se z Předmostí psáti mohl“. Podle dochovaného českého konceptu měl udělený erb červeno-černě polcený štít se stříbrným trojvrším, na němž stáli ve skoku dva přivrácení korunovaní zlatí gryfové, držící předními pařáty mezi sebou stříbrnou lilii; kolčí helm s příkryvadly černo-zlatými a červeno-stříbrnými a stejně zbarvenou točenicí nesl jako klenot stříbrnou lilii mezi dvěma rozevřenými křídly, pravým děleným zlato-černě a levým stříbrno-červeně.³ Původně užívaný pečetní symbol byl tedy dosti podstatně změněn, převzata byla jen figura lilie. Regulérně mohl Martin Půhončí užívat přídomek „z Předmostí“ teprve od tohoto roku, avšak jako domicil jej uplatnil nejen na výše popsaném pečetním typáři, ale také třeba v pamětním nápisu z roku 1601 na božích mukách stojících nedaleko mírovského náměstí.⁴

Uvedeným privilegiem se Martin Půhončí stal pouze erbovníkem, na povýšení do šlechtického stavu však dlouho nečekal. Ve spleť době stavovského povstání zachoval věrnost svému zaměstnavateli, odmítl vydat hrad Mírov vzbouřeným stavům a kardinál Ditrichštejn se mu odměnil přímluvou u císaře Ferdinanda II. Ten pak německy psanou listinou vydanou ve Vídni 7. května 1624 vyzdvihl Martina mezi šlechtice a polepšil mu dosavadní erb. Červeno-černě polcený štít nesl v pravém dělení poli nahoře stříbrnou, zlatě přepásanou lilii a dole dvě kosmá stříbrná břevna, v levém poli byl na dvojvrší zlatý korunovaný gryf s červeným jazykem; turnajský helm, v klenotu vinařský nůž se zlatou stříškou mezi rozevřenými křídly, pravým děleným červeno-stříbrně a levým zlato-černě, příkryvadla černo-zlatá a červeno-stříbrná.⁵ Z předchozího erbu tak zůstal zachován jen jeden gryf a také lilie, kterou však v klenotu vystřídal vinařský nůž, nepochybně převzatý jako výraz vděčnosti z rodového erbu kardinálova. Německý popis erbu byl pak zaznamenán i do knihy moravského rytířstva, když byl 27. června 1628 na zemském sněmu ve Znojmě Martin Půhončí, tehdy již regent statků kardinála z Ditrichštejna, přijat i se svými potomky do rytířského stavu markrabství.⁶

Jako držitel lenního statku Skalička uplatnil svůj nový erb Martin Půhončí na božích mukách stojících dodnes na rozhraní katastrů Skaličky a Ráječka. Plastické vyobrazení erbu odpovídá znění nobilitačního privilegia a je provázeno nápisovou páskou s iniciálami M.P.Z P.A.S. (= Martin Půhončí z Předmostí a Skaličky) a rozděleným letopočtem 16 27. Určitou záhadu představuje poněkud nezřetelný plastický erb přímo na fasádě skaličského zámku. Svou kompozicí je totožný s erbovní deskou na božích mukách, avšak místo pravého pole s lilii a kosmými břevny má zobrazeného druhého gryfa, jakoby z původního Martinova erbu z roku 1616. Vysvětlení nabízí tamtéž v suti nalezený kamenný úlomek s vytesanou pravou dolní částí štítu s břevny a s částí příkryvadel. Zjevně tedy jde o druhý exemplář erbovní desky z roku 1627, která však byla později poškozena rozlomením a následně scházející část chybně doplněna včetně Martinových iniciál, mezi nimiž ale chybí prostřední P (na božích mukách je dnes špatně zřetelné), a druhé poloviny letopočtu na okraji pásy.⁷

Konečnou podobu erbu Půhončích můžeme ještě ilustrovat několika dalšími různorodými artefakty, o jejichž vznik se však již zasloužily až další generace rodu. Časově nejstarší je medaile, kterou nechala někdy v 50. letech 17. století vyrazit Martinova dcera Marie Magdalena, provdaná za Karla Rodovského z Hustiřan. Na jejím aversu je zobrazen celý erb Půhončích a kruhový opis MARIA . MAGDALENA . RODOFSKYN . V . PRZEDMOST.⁸ Následuje otisk sekretní pečeti Martinova stejnojmenného syna z 13. července 1653, miniaturní osmihran o výšce 7 mm a šířce 6 mm, v němž úplný rodový erb provázejí po stranách helmu iniciály nositelova jména v české verzi M P Z P.⁹ Jen o málo větší je sekretní pečeť dalšího syna, Matyáše Bedřicha, doložená otiskem ze 4. září 1662. Osmihran o výšce 11 mm a šířce 9 mm nese v linkou lemovaném pečetním poli rovněž úplný erb Půhončích, majitelovy iniciály ale tentokrát vycházejí z německé verze jeho jména M F P V P.¹⁰ V předsíni kostela v Lošticích se dochoval z uměleckého hlediska poněkud skromně provedený náhrobník Martinovy pravnučky Anny Barbory, dcery Zikmunda Půhončího, která ve věku dvou let zemřela 13. listopadu 1682. Český nápis doprovází vyrytý rodový štít opatřený korunou a lemovaný ratolestmi. Oproti textu erbovního privilegia je gryf v levém poli umístěn volně.¹¹ Nej kvalitnější známé zobrazení erbu Půhončích je spojené s osobou Antonína Václava, hejtmána rakouského pluku, sloužícího v roce 1710 v Bratislavě. Tehdy přispěl částkou 4 zlatých zdejšímu františkánskému konventu na klášterní kapli a oltář Loretánské Panny Marie, za což bylo jeho jméno a erb spolu s dalšími donátory zvěčněny v konventním protokolu, uloženém dnes v Slovenskej národnej knižnici v Martině. Kvalitně provedená barevná malba věrně reprodukuje celý rodový erb, pouze pod nohama gryfa je umístěno zelené trojvrší.¹²

Do heraldické literatury uvedl erb Půhončích jako první August Sedláček. Věděl sice, že Martin Půhončí byl obdařen erbem v roce 1616, s obsahem erbovní listiny se ale neseznámil a spolehl se jen na Jakubičkovu sbírku a publikovanou kresbu medaile Marie Magdaleny Rodovské. Oba prameny však obsahovaly mladší podobu erbu udělenou až v roce 1624 a tak došlo k omylu, který v našich heraldických kompendiích přežívá doposud. Sedláček navíc neznal tinktury erbu a domníval se, že gryf drží lilii v pařátech.¹³

Josef Pilnáček sice upozornil na pečeť Martina Půhončího z roku 1611, ale jinak převzal bezezbytku Sedláčkovy chybné údaje a neopravil je ani později v příslušném hesle Rodů starého Slezska.¹⁴ Ze Sedláčkových i Pilnáčkových informací pak v poslední době vyšel i Milan Mysliveček, který ve svém erbovníku namaloval erb nebarevně a ještě chybně, když jej stranově převrátil a gryfovi dal podle Sedláčkova popisu lilii do pařátů.¹⁵ A tak jediný, který přiřadil k roku 1616 správný erb, byl Miroslav Zapletal, jenž si obstaral jeho popis z tehdejšího Státního ústředního archivu v Praze. Na druhé straně se ale nic nedozvěděl o druhém nobilitačním privilegiu z roku 1624 a polepšené variantě erbu, kterou pod vlivem Sedláčka nepřesně popsal jen podle loštického náhrobníku.¹⁶

Poznámky

1. Zemský archiv v Opavě, pobočka Olomouc, Arcibiskupství Olomouc, Nelistinná část, inv. č. 488, Volná korespondence, kart. č. 5, složka 1611, fol. 7v (za upozornění děkuji kolegovi Dr. Janu Štěpánovi).
2. JOSEF PILNÁČEK: Staromoravští rodové, Vídeň 1930, s. 40 (podle otisku v Moravském zemském archivu v Brně, Bočkova sbírka, č. 9165).
3. Národní archiv v Praze, Česká dvorská kancelář, inv. č. 752, kart. 477. Opis privilegia se nachází tamtéž také v salbuchu č. 22, fol. 233v, jak uvádí DOERR, A. von: Der Adel der Böhmschen Kronländer, Prag 1900, s. 87, a po něm i KRÁL, von Dobrá Voda A.: Der Adel von Böhmen, Mähren und Schlesien. Prag 1904, s. 204. Přepis soudobého blasonu erbu uvádí ZAPLETAL, M.: Rod Půhončích z Předmostí na severní Moravě, Severní Morava 8, 1962, s. 33–34. Jeho článek také doposud představuje nejpodrobnější zpracování rodové genealogie.
4. Nápis přepisují NOVÁK, A.: Boží muka na Mírovsku. Mojžírova říše 1, 1937–38, s. 110, a ZAPLETAL, M.: c. d., s. 32.
5. Národní archiv v Praze, Česká dvorská kancelář, inv. č. 752, kart. 477. Toto privilegium Doerrův ani Králův přehled neregistrují.
6. ŠVÁBENSKÝ, M.: Knihy přijímání do rytířského stavu Moravského markrabství, In: JOSEF PILNÁČEK: Neznámé rody a znaky staré Moravy, Brno 1983, s. 264.
7. Za informace o těchto artefaktech včetně jejich fotografií jsem zavázán současným majitelům zámku ve Skaličce JUDr. Patrikovi Petříkovi a Ing. Kamilovi Pilkovi. O dodatečném doplnění pravé části svědčí i neuměle modelované zakončení přikryvadel.
8. MILTNER, H. O. – NEUMANN, J.: Beschreibung der bisher bekannten böhmischen Privatmünzen und Medaillen, Prag 1852–1870, s. 465–467, Tab. XLI, č. 346.
9. Státní okresní archiv Olomouc, Archiv města Litovel, inv. č. 1838, kart. 26.
10. Zemský archiv v Opavě, Archiv žerotínsko-vrbenský, inv. č. 1506. HAAS, A.: Archiv žerotínsko-vrbenský, Listiny a listy z let 1625–1744, Opava 1993, s. 196, však popisuje erb chybně podle Sedláčka.
11. Vyobrazuje například ZAPLETAL, M.: c. d., s. 33.
12. Rukopis, obsahující celkem 67 erbů, popisují RAGAČ, R.: Heraldická výzdoba protokolu bratislavského františkánského konventu z roku 1710, Pamiatky a múzea, 2002, č. 3, s. 48–51; CHMELINOVÁ, K. – RAGAČ, R.: Neznámy heraldický kódex bratislavskej proveniencie z roku 1710, Galéria, Ročenka Slovenskej národnej galérie v Bratislave 2002, s. 29–48. Za poskytnutí fotografie erbu Antonína Václava Půhončího jsem zavázán Dr. Radoslavovi Ragačovi.

13. SEDLÁČEK, A.: Českomoravská heraldika II, Praha 1925, s. 583.
14. PILNÁČEK, J.: Staromoravští rodové, Vídeň 1930, s. 40; TÝŽ: Rody starého Slezska, Brno 1991–1998, s. 906–907.
15. MYSLIVEČEK, M.: Velký erbovník, Encyklopedie rodů a erbů v zemích Koruny české, Plzeň 2006, s. 135. Navíc se spletl v datu vydání prvního privilegia, když uvedl, že bylo vydáno 13. 7. 1616.
16. ZAPLETAL, M.: c. d., s. 33–34, 37–38. V rozporu s vyobrazením na náhrobníku tvrdí, že gryf lilii drží.

Obrazová příloha



1	2
3	

- 1 – Pečeť Martina Půhončího z roku 1611
- 2 – Erb Martina Půhončího z Předmostí z božích muk ve Skaličce z roku 1627
- 3 – Medaile Marie Magdaleny Rodovské z Hustiřan, rozené Půhončí z Předmostí, z poloviny 17. století



4	5
6	7

4 – Pečeť Martina Půhončího z Předmostí z roku 1653

5 – Pečeť Matyáše Bedřicha Půhončího z Předmostí z roku 1662

6 – Náhrobník Anny Barbory Půhončí z Předmostí z roku 1682

7 – Erb Antonína Václava Půhončího z Předmostí v bratislavském rukopise z roku 1710

Partneři rekonstrukce

Investor	Ing. Kamil Pilka, JUDr. Patrik Petřík
Dodavatel stavby	Alfastavba, s. r. o., Bratislava, Slovenská republika
Architektonická studie rekonstrukce zámecké budovy, parku a autorský dozor	Ing. arch. Tadeáš Matoušek, Praha 6 Ing. arch. Mária Jírová, Praha 8
Generální projektant a stavební dozor	BMS Projekt, Ing. Jana Šoustalová, Zvole
Revitalizace zámeckého parku	Ing. Jana Mikisková, Zahrada – Zelený svět, Šumperk EKO servis Zábřeh s. r. o., Zábřeh
Památkový dohled	Ing. arch. Jitka Štáblová, NPÚ Olomouc, pracoviště Šumperk Monika Paulová, DiS. MěÚ Šumperk, odd. SPP
Rešerše archivních a historických fondů	Stanislav Lapčík, archivář, Zemský archiv Opava, pobočka Olomouc Josef Beran, genealog a badatel, Zábřeh
Prvotní restaurátorský průzkum	Akad. sochař Jaroslav Jelínek, Praha
Stavebně-historický průzkum	Ing. Jindřiška Muková, Praha 2
Mykologický průzkum	Ing. Jitka Pittnerová, Praha 3

Restaurátorské a odborně-řemeslné práce

Restaurování maleb	Michal Šelemba, DiS., restaurátor umělecko- řemeslných nefigurálních malířských děl a umělecko-řemeslných nefigurálních sgrafit
Restaurování štukové výzdoby interiérů, fasád a kamenného erbu Martina Půhončího z Předmostí	MgA. Josef Červinka, DiS., restaurátor umělecko- řemeslných nefigurálních polychromovaných děl z kamene, štku, umělého kamene, sádry a umělecko-řemeslných nefigurálních sgrafit
Obnova stropu knihovny	Akad. sochař Karel Hořínek, restaurátor nefigurálních umělecko-řemeslných děl sochařských v kameni a ve štku
Obnova štukové výzdoby fasád	Ladislav Peterka, štukatér, Šumperk
Obnova dřevěných prvků dveře a podlahy	Petr Schwab – Truhlářství, Zábřeh
Obnova mobiliáře	Jiří Jaroš, opravář starožitného nábytku, Zvole

Výroba kastlových oken a dveří	Ladislav Vepřek, truhlář, Zábřeh
Ručně tažené skleněné výplně oken	Petr Švamberský, umělecký sklenář, Tábor
Výroba nového mobiliáře (knihovna, kavárna)	Josef Basler, truhlář, Vyšehod
Postavení kachlových kamen a krbu	Mojmír Jauernig, kamnář, Hanušovice
Výroba ruční cihelné dlažby	Cihelna Nebužely, Mělník
Výroba kování a kovových prvků	Slévárna Nosek s. r. o., Psáry
Výroba lustrů a litinových lamp	Pechlát s. r. o., Říčany u Prahy
Křišťálové lustry	Lucky Glass, s. r. o., Nový Bydžov
Dodávka závěsů	Vítězslav Cvešper, Praha

Další subdodavatelé

Stavební práce	Ing. Josef Janáček, Šumperk Jaroslav Podušel, Bratrušov Roman Čada, Kroměříž
Elektroinstalační práce	Milan Malát, EC služby, s. r. o., Ostrava
Topenářské a vodoinstalační práce	T.P.V. MONT s. r. o., Šumperk Paliva Energo a. s., Zábřeh
Malířské a natěračské práce	ZDENNO & SYN-JIŘÍ ŽANDA, Zábřeh
Frézování a vložkování komínů	FREVLOKO s. r. o., Zábřeh

Poskytovatelé příspěvků na obnovu

Olomoucký kraj	Obnova kastlových oken a dveří Restaurování maleb Restaurování štukové výzdoby interiérů Obnova fasád
Ministerstvo kultury České republiky	Restaurování maleb Obnova fasád
Státní fond životního prostředí České republiky	Revitalizace zámeckého parku
EVROPSKÁ UNIE	
Evropský fond pro regionální rozvoj a Fond soudržnosti	Revitalizace zámeckého parku
Operační program Životní prostředí „Pro vodu, vzduch a přírodu“	

Zámek Skalička, historie a současnost

Jitka Štáblová, Národní památkový ústav, ÚOP v Olomouci

Popis a dějiny

Malebný zámek Skalička je situován v podhůří Jeseníků na prudkém svahu, který se zvedá jihozápadním směrem nad údolím Moravské Sázavy, s nádherným výhledem na panorama hor. Leží uprostřed parku na okraji dříve samostatné stejnojmenné obce, původně součásti dominia olomouckých biskupů, která je od roku 1950 součástí města Zábřeha.

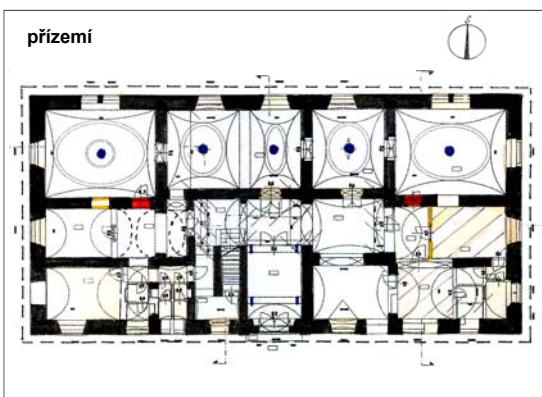
Daný objekt je samostatně stojící obdélná přízemní budova s valbovou střechou ve stylu mansardy, která má nad hřebenem hranolovou věžičku, ukončenou cibulí. (obr. 1)



1 Zábřeh, zámek Skalička, celkový pohled na jižní dvorní průčelí před opravou, stav 2003, (foto J. Štáblová)

Velké oboustranné vikýře byly na začátku století doplněny při dvorní části dvěma menšími vikýřky, přestavěna se zjednodušením tvaru a použitím bílých cihel byla i původní omítaná a bohatě členěná komínová tělesa. Severní zahradní pětiosé průčelí s krajními sdruženými okny má bosované nároží a lesénové rámy se zrcadly a lištovými profilovanými okenními šambránami s ušima a podokenními římsami s parapetními obrazci,

u oken ve středu navíc doplněné segmentovými nadokenními římsami se štukovou výzdobou ve formě květinových girland a věnců. U středového okna nad vstupem na terasu je nad okenní šambránou druhotně osazen kamenný erb. Plasty s obdobným členěním a výzdobou byl řešen i štít vikýře, osazený v ose severní strany střechy, zdobený navíc dochovanými nárožními volutovými křídly. Podobně, ale s absencí některých prvků, jsou řešeny i obě boční trojosé fasády. Jižní dvorní část byla původně poměrně strohá s členěním pouze korunní římsou a jednoduchými lesénovými rámy; okenní otvory této části byly původně pravděpodobně bez říms a šambrán. Dominantu zde tvoří kamenný jednoduchý vstupní portál se segmentovým zakončením, štukovou výzdobou s kartuší a dvěma horními oválnými šikmo osazenými okénky, doplněný dvoukřídlymi dřevěnými dveřmi s proskleným nadsvětlíkem. Interiér s podélnou trojtraktovou symetrickou dispozicí s osou východ – západ, která je v příčném směru dělena ve formě



2 Půdorys přízemí, doporučení pro opravu, zpracované Ing. J. Mukovou, 02/2004

pětitraktu, má při severním průčelí umístěny reprezentativní pokoje (obr. 2)

V ose za vstupním portálem je chodba, ústící do střední komunikační části, ze které je přístupné dvouramenné schodiště při jižní části objektu. Z interiéru, ale i ze zahrady lze vstoupit do suterénu. Obytné místnosti jsou zaklenuty valenými klenbami s pasy a pruskými plackami, které zdobí štuková plastická zrcadla s rostlinnými motivy a proplétanou páskou.

V jádru jde o barokní architekturu z 20. let 18. století, klasicistně upravenou v 1. polovině 19. století, s neobarokní přestavbou, dílčími zásahy z konce 19. a na začátku 20. století a s novodobými úpravami z 2. poloviny 20. století.

Historie stavby sahá do začátku 15. století a je spojena se jménem Ondřeje ze Skaličky. Z dalších vlastníků jmenujme vladyku Martina Půhončího z Předmostí, jehož erb je dodnes zachován na fasádě domu, a rod Hnátků. V době držení posledního z rodu Jana Adama byl objekt přestavěn na přízemní barokní zámek, který byl v roce 1772 těžce poškozen požárem. Stavbu měli obnovit na konci 18. století Chorynští z Ledské v pozdně barokním slohu. Vzhledem k dochovaným fotografiím i fragmentům starší výzdoby jde o sloh spíše již klasicistní. (obr. 3) Dle indikační skicy stabilního katastru se jednalo zřejmě pouze o samotně stojící obytnou stavbu bez hospodářských budov. Za posledních Chorynských měl být zámek přestaven v neobarokní podobě. V roce 1891 získal panství velkostatkář Karel Rosy, po něm se vystřídala řada dalších



3 Severní zahradní průčelí před neobarokní rekonstrukcí objektu na přelomu 19. a 20. století, dopisnice, zapůjčeno z archivu vlastníků

v roce 1914, a o kterém víme, že připravoval velkou nerealizovanou přestavbu domu.

Úpravy z přelomu 19. a 20. století respektovaly základní hmotové i dispoziční řešení starší stavby. Ke změnám došlo v suterénu stavby, který byl nově vybudován, či razantně přestavěn. Tím se v přízemí zvýšila úroveň podlah a došlo ke změně proporcí jednotlivých prostor. Částečně byl upraven i tvar střechy, přibyl vikýře, původní věžička ale zůstala zachována. Jednoduchá klasicistně řešená fasáda, členěná pouze mělkou bosáží a nadokenními římsami, byla nahrazena neobarokním rozvrhem s lesénami a plastickými zrcadly a štukem zdobenými okenními šambránami. Rozsah provedených dispozičních úprav není lehké zjistit, v každém případě byly v dobovém stylu provedeny nové povrchy konstrukcí. Klenby v reprezentačních prostorech dostaly štuková zrcadla, která překryla starší klasicistní malířskou výzdobu. Nové řešení byly i výplně otvorů a hlavní vstup z jižní strany.



4 Průčelí před opravou, detail druhotných architektonických prvků, stav 2003, foto J. Štáblová

či pozinkovaný plech, použitý na horní báni. Z fasády byly odstraněny omítky a její členění bylo zjednodušeno. Navíc nepochopením některých architektonických prvků došlo místy až ke karikatuře původního tvarosloví. (obr. 4) Stará rámová okna byla

majitelů. Vzhledem k jejich rychlému střídání není možné zcela spolehlivě k jednotlivým jménům přiřadit postupně provedené zásahy. Některé architektonické prvky navíc nesou již stopu nastupující secese, v našem případě pro daný region typické umírněné secese německé, a je proto pravděpodobné, že stavební úpravy se protáhly do 20. století, možná i do doby po 1. sv. válce. Posledním významným vlastníkem byl stavební inženýr Cyril Knob z Olomouce, který objekt získal

Po konfiskaci v roce 1948 byl zámek využíván jako administrativní budova Krajského plemenářského podniku. Ten provedl v 60. letech opravu střechy, kdy původní krov byl nahrazen novodobou konstrukcí vaznicové soustavy s korekcí tvaru střechy, a břidlicová krytina byla vyměněna za eternit. Věž, dříve ve spodní části rovněž krytá břidlicí, byla kompletně oplechována s použitím soudobé krytiny Alukryt v jasně červené barvě. Tato krytina nahradila i starší měděný

nahrazena novodobými okny zdvojenými, nepřilíží dobré řemeslné úrovni. Beze zbytku zanikla zahradní terasa. Dílčí zásahy proběhly i v suterénu stavby v souvislosti s realizací centrálního vytápění. V interiéru byla zachována původní dispozice i řada autentických architektonických prvků, ale došlo i k mnoha technicistním zásahům.

Přilehlý park byl obcí využíván ke konání lidových veselíc.

Památková obnova

V roce 2003 získali zámek noví majitelé. Po provedení nezbytně nutných udržovacích a zabezpečovacích opatření přistoupili velmi brzy k rekonstrukci objektu. Ta byla velmi pečlivě a mimořádně příkladně připravována a důsledně konzultována s odbornou organizací památkové péče. Budova byla v té době prázdná, bez využití, ale relativně v dobrém stavebně technickém stavu. Největším problémem bylo narušení vnitřních omítek vlhkostí, nevyhovující stav fasády a výplní otvorů, bylo nutno provést i opravu narušené krytiny. Záměr využití a památkové obnovy byl koncipován jako konzervační, s maximálním zachováním autentičnosti stavby. Pozitivní byla i snaha o obnovení původní funkce budovy – tj. stavby pro bydlení s předpokladem vzniku penzionu či samostatných bytů. Velkou výhodou byla poměrně dobrá čitelnost vývoje stavby, podpořená erudovaně zpracovanou stavebně-historickou analýzou ve formě doporučení pro obnovu od Ing. J. Mukové z února 2004. Součástí analýzy byly i vynikající fotografie z roku 1950 (obr. 5), zachycující stav stavby před následnou socialistickou přestavbou. Vidíme zde původní podobu průčelí zámku včetně štukové výzdoby i řešení oken, odvodit lze též vnitřní uspořádání a význam jednotlivých prostor. Na základě doporučení Ing. J. Mukové zpracoval Ing. arch. Tadeáš Matoušek studii využití a obnovy zámku.



5 Severní zahradní průčelí, detail původního členění, stav 1950, zapůjčeno z archivu ÚP NPÚ

Tato studie se stala podkladem pro projekt rekonstrukce objektu od Ing. Šoustalové ze Zábřeha. Práce měly probíhat postupně dle finančních možností majitele. Záměr předpokládal zachování základního schématu dispozičního řešení, pouze s dílčími zásahy dle původního stavu se znovuotevřením druhotně zazděných dveřních a okeních otvorů. Dle starší situace, doložené výše zmíněnými fotografiemi, mělo být obnoveno původní členění fasády včetně historické podoby oken. Druhotná okna z opravy ze 60. let minulého století měla být nahrazena kopii původních subtilně řešených oken rámových s ven otvíravými vnějšími křídly a s celkovým dělením na šest tabulek,

provedených v masivu s ponecháním přírodní barevnosti dřeva. Projekt řešil i využití podkrovního prostoru a jeho prosvětlení střešními okny typu volského oka a opravou střechy. Mělo dojít k odstranění druhotného oplechování tělesa věže se zpětným položením břidlice – šupiny. Vlastník počítal s tím, že po dožití stávající eternitové krytiny bude tento materiál opětovně položen i na celou plochu střechy.

Práce byly zahájeny v roce 2004 v interiéru stavby. Bylo rozhodnuto o rozebrání a opravě podlah s jejich provedením jako odvětrané, což spolu s venkovní oběžnou drenáží přispělo k odvlhčení budovy a umožnilo provádění dalších prací památkové obnovy. V zásypech byly nalezeny zbytky ručně vyráběné cihelné dlažby a ty se staly vzorem pro výběr podlah na chodbách. V jednom pokoji zámku se podařila rekonstrukce původní parketové podlahy, v ostatních obytných místnostech byly položeny její zdařilé kopie. V dnešní obytné kuchyni byl odstraněn druhotný podhled, pod kterým zůstala na odkryté valené klenbě zachována zajímavá klasicistní výmalba. U vnitřních omítek se předpokládalo pouze lokální místní vyspravení bez nutnosti velkoplošné výměny omítkových ploch. V místech předpokládaných zákroků byl proveden sondážní



6 Detail původní klasicistní výmalby ukrytý pod nově položenou podlahou, stav 2004, foto J. Štáblová

průzkum ke zjištění případné starší malířské výzdoby. Průzkum, provedený zástupcem NPÚ, ú. o. p. Olomouc, doložil na zdech souvrství nátěrů s dílčími drobnými fragmenty šablonové výmalby, bez možnosti prezentace. Zajímavější byla situace na plochách, které zůstaly po opravách na přelomu 19. a 20. století uloženy pod úrovní nových podlah. Objevily se zde soklové části starší klasicistní výmalby v teplých okrových a hnědých odstínech; byly zdokumentovány a jsou zachovány pod zpětně položenými podlahami. (obr. 6)

Při rehabilitaci vnitřních prostor se přihlíželo k požadavkům na pohodlné soudobé užívání stavby. Obnovila se dobře čitelná původní dispozice i umístění původních dveří, byly osazeny kopie historických oken. Diskutovalo se, zda zachovat štukovou výzdobu kleneb v obytných prostorách nebo prezentovat pod nimi ukrytou starší klasicistní výmalbu, která podle sondážního průzkumu (ak. sochař a restaurátor Jaroslav Jelínek, Praha) měla být dochována ve velmi dobrém stavu.

Vzhledem k existujícímu řešení stavby, která je v celku i v detailech ovlivněna hlavně poslední úpravou v neobarokním duchu, bylo přistoupeno k respektování této fáze vývoje stavby a štuková výzdoba byla zachována v celém objektu. Ošetření kleneb proběhlo formou restaurování (obr. 7) ve dvou etapách (sochař a restaurátor Karel Hořínek z Olomouce a restaurátor Josef Červinka, Brno). Josef Červinka byl i autorem řešení

ústředního salónního dvouprostorového pokoje se zpětným postavením postranních sloupů, jejichž existenci jsme předpokládali již na základě architektonického rozboru, potvrzení pak přinesl nález základů. Původní vzhled sloupů není znám, autor jim vtiskl zajímavou výtvarnou podobu. Klasicistní výzdoba (pásová s linkami a středovou arabeskou) zůstala zachována a byla formou restaurování prezentována (restaurátor Michal Šelemba, Žatec) u dříve skryté klenby v dnešní obytné kuchyni. (obr. 8) Průběžně probíhalo zařizování interiéru s vkusnou kombinací historických a soudobých prvků. V roce 2010–11 následovala obnova zahradní terasy s jejím vyzdéním v základní hmotě a položením pískovcového předloženého schodiště; v budoucnu by mělo následovat dokončení úpravy povrchů a osazení stylového zábradlí. Probíhala rovněž zdařilá rekonstrukce okolního parku s obnovením vzhledu a funkce jednotlivých prostor. Úpravy bohužel musí respektovat skutečnost, že lokalita byla nevhodně dotčena vestavbou nového rodinného domu v jihozápadním cípu zahrady.

Podkladem pro obnovu fasád byl sondážní průzkum vnějšího pláště stavby a restaurátorský záměr připravený osvědčeným restaurátorem Josefem Červinkou. Předpokládala se rekonstrukce historizujícího vzhledu stavby z doby přestavby na přelomu 19. a 20. století s použitím starší fotodokumentace, nalezených stavebních fragmentů a dříve zpracované projektové dokumentace (Adaptace záměčku na administrativní provozy, 10/1960 od Krajského státního ústavu pro projektování zemědělské a lesnické výstavby Olomouc), která poměrně věrně zachycuje původní vzhled zámku.

Součástí rehabilitace bylo i obnovení barevnosti v zeleno-šedo-pískovém odstínu s jemným zdůrazněním tektoniky dle barevnosti původní štukové výzdoby, objevené v podkrovním prostoru. Na základě průzkumu nalezených prvků i stavu opraveného zdíva byly vybrány nastavované malty a silikátový nátěr. Obnova fasád byla řešena velmi podrobně včetně vykreslení detailů a profilace. Realizace byla svěřena zkušené stavební firmě a štukatérovi, kteří pracovali pod dohledem výše zmíněného restauráto-



7 7 Detail štukové výzdoby klenby v místnosti
8 dnešní knihovny před restaurováním, stav
2008, foto J. Štáblová

8 Detail klasicistní výzdoby v dnešní obytné
kuchyni, stav po restaurování

ra a autora restaurátorského záměru. Práce na obnově byly dokončeny v roce 2012 a přinesly až nečekaně působivý efekt z opraveného díla. (obr. 9)

Tato dlouhodobá emočně i finančně náročná obnova je příkladnou ukázkou, že je možné citlivě a kvalitně obnovit historickou architekturu a přitom vytvořit funkční a příjemné soudobé obydlí, aniž by se ztratily památkové vypovídající hodnoty stavby. Vstřícní majitelé umožňují zpřístupnění této zajímavé památky veřejnosti, bonusem je řada kulturních a vzdělávacích akcí, které jsou zde pořádány. (obr. 10)



9 Severní zahradní průčelí po opravě, detail okenní šambrány s nadokenní římsou, štukovou kartuší a druhotně osazeným erbem, stav 2012, foto J. Štáblová



10 Zábřeh, zámek Skalička, celkový pohled na dvorní a boční průčelí po opravě, stav 2012

Zpracováno na základě podkladů, poskytnutých majiteli stavby a vlastních poznatků autorky, která je zaměstnancem NPÚ, územního odborného pracoviště Olomouc.

Restaurování vybraných částí štukové výzdoby zámku Skalička

Josef Červinka, restaurátor

V průběhu let 2008 až 2012 proběhlo při obnově zámku restaurování některých částí jeho výzdoby. Tento článek se věnuje především restaurování štukové výzdoby včetně povrchových úprav. Restaurátorské zásahy při obnově zámku nejsou nikterak výjimečné, nepoužívají objevené technologie ani se nejedná o díla špičkového umění či uměleckého řemesla. Půvab obnovy zámku Skalička spočívá především v její upřímnosti a poctivosti majitelů zámku, kolokvia zástupců Národního památkového ústavu a zúčastněných profesí.

Štuková výzdoba interiéru v 1. nadzemním podlaží

Štuková výzdoba v interiéru je situovaná pouze do vstupní haly a čtyř místností v severní části objektu. Restaurována byla především výzdoba v západní polovině severní části zámku. Konkrétně se jedná o hudební sál, galerii a knihovnu.

Ve vstupní hale tvoří výzdobu konzoly klenebních pasů. Jsou zhotoveny z vápeného štku a nesou klenební pasy valené klenby vstupní haly. Svou modelací se hlásí k secesi, resp. k novobarokním formám v kombinaci se secesním tvaroslovím.

Prostor hudebního sálu je zaklenut placovou klenbou. Klenbu člení mohutné složitěji profilované zrcadlo s patrným zlacením na vnitřním oblounu. Uprostřed zrcadla je ještě jedno menší zrcadlo prostého oválného půdorysu s jednoduchou profilací bez zlacení.

Galerie je rozdělena mladším překladem na dvě různé velké placové klenby. Menší klenba ležící v ose vstupů do zámku je zdobena jednoduše profilovaným zrcadlem oválného tvaru s vloženými rohy. Větší klenbu této místnosti zdobí složitěji profilované zrcadlo tvořené čtyřmi velkými konvexními a menšími konkávními oblouky. Uprostřed zrcadla je rozeta tvořena páskou s motivem listu a penízkováním. Obdobně jako větší klenba galerie je členěna i klenba knihovny. Výzdobný aparát používá stejné tvarosloví, ale s odlišnou kompozicí.

Stav před restaurováním

Modelace konzol je zaslepena zbytky mladších nátěrů. Původní tvar je na několika místech deformován předchozími opravami provedenými v sádře nebo cementovápenném štku. Poměrně v malé míře se na konzolách objevuje ztráta modelace. Zejména hrany jednotlivých tvarů jsou olámané. Vlivem přeštukování okolních omítek došlo k zapuštění konzol pod úroveň plochy lže cdi.

Zrcadla kleneb v prostorách galerie jsou tvořena sádrovými profily nanesenými na starší, snad klasicistní omítky s fragmenty dekorativní malby. Omítka pod sádrovými profily není očištěna od převážně vápenných nátěrů, ty jsou narušeny pouze řídkým

pekováním. Tato technologie je s největší pravděpodobností příčinou uvolnění profilů od podkladu, jeho odpadávání a problematických starších oprav. Na místech odpadlé sádrové profilace jsou patrné zbytky podkresby tužkou. Nejlépe patrná byla podkresba na středové rozetě větší klenby. Klenby včetně profilace jsou zaslepeny množstvím mladších nátěrů, podkladová omítka je místy popraskaná a odloučena od podkladového zdiva. Sádrová modelace je rovněž lokálně odloučena od podkladu, tvoří se v ní praskliny, část je odpadlá. Modelace vykazuje i drobné plastické defekty. Předchozí opravy byly prováděny vápenocementovou maltou nebo sádrou se štukem. Tyto starší opravy často neakceptovaly originální doplňovaný tvar. Mezi klenby místnosti galerie byl vložen mladší překlad. Dle rozvržení jeho štukové výzdoby bylo zřejmé, že tomuto překladu chybí tektonické podpory v podobě sloupů nebo pilastrů.

V hudebním sále je poškození klenby a její štukové výzdoby stejné jako v prostorách galerie. Mimo tato poškození se zde ještě vyskytovaly rozsáhlé trhliny v rozích klenby. Na profilaci štukového zrcadla byla zlacená linka. Zlacení bylo provedeno bronzovým páskem nikoliv plátkovým zlatem.

Restaurování

Restaurátorský zásah byl proveden v souladu se závazným stanoviskem a současnou metodikou ústavu památkové péče České republiky. Restaurování si kladlo za cíl zachovat v maximální možné míře hmotnou podstatu památky a její trvání v čase. Použité materiály a postupy byly konzultovány s investorem, projektantem, pracovníkem památkové péče a technologem. Všechny zásahy do památky byly provedeny se snahou o maximální možnost jejich případné reverzibility.

Povrch konzol byl mechanicky očištěn od mladších nátěrů zaslepujících modelaci. Degradovaná místa byla zpevněna organokřemičitým prostředkem. Byly odstraněny nevhodné cementové doplňky. Degradovaná místa byla opakovaně zpevňována organokřemičitým prostředkem o koncentraci adekvátní míře poškození. Chybějící partie byly doplněny minerálním tmelem. Povrch doplňků byl barevně retušován. Na závěr byl povrch konzol patinován vápennou modifikovanou barvou.

V galerii byly mechanicky odkryty restaurované omítky na třetí vrstvu mladších nátěrů na barokní dekorativní malbě. Tam, kde byl díky degradaci nátěrů proveden odkryv až na barokní malbu, byly obnažené omítky konzervovány akrylátovou disperzí Primal AC33. Nesoudržné omítky byly sneseny a trhliny v omítce otevřeny a vyčištěny. Omítkové kry byly obtmeleny vápenným nastavovaným štukem. Plastické defekty v omítce byly doplněny nastavovanou vápennou maltou, povrch omítek byl opatřen vrstvou vápenného štku. Sádrová profilace zrcadel a rozety byla rovněž mechanicky očištěna od mladších nátěrů. Uvolněné prvky byly obtmeleny a podinjektovány modifikovanou sádrovou směsí. Ze sádry byly odstraněny nevhodné mladší doplňky. Chybějící profilace byla doplněna podle šablony zhotovené dle zachovalých částí. Drobné defekty byly domodelovány špachtlí a následně přebroušeny. Povrch kleneb včetně profilů byl natřen vápenným modifikovaným nátěrem v barevnosti určené vlastníkem

a zástupci Národního památkového ústavu. Pro chybějící tektonické podpory byly zpracovány návrhy sloupů a pilastrů. Dva vybrané návrhy byly překresleny v měřítku 1 : 1 na zeď pod překladem. Návrh sloupu vybraný vlastníkem a zástupci NPÚ byl zhotoven ze sádry a osazen pod překlád. Ve stejné profilaci jakou má sloup byly zhotoveny i pilastry, které plasticky oddělují plochy stěn obou částí prostor galerie.



- | | | |
|---|---|--|
| 1 | 2 | 1 Detail konzoly klenebního pasu ve vstupní hale. Stav po restaurování |
| 3 | 4 | 2 Prostor galerie v průběhu obnovy již s osazenými replikami sloupů a pilastrů pod překladem |
| | | 3 Klenba v galerii, stav po restaurování štukové výzdoby a nátěru |
| | | 4 Klenba v hudebním sále, stav po restaurování a rekonstrukci zlacené linky na štukách |

V hudebním sále byly mechanicky odkryty restaurované omítky na třetí vrstvu mladších nátěrů na barokní dekorativní malbě. Tam, kde došlo díky degradaci nátěrů k odkryvu až na barokní malbu, byly odkryté omítky konzervovány akrylátovou disperzí Primal AC33. Nesoudržné omítky byly sneseny a trhliny v omítce otevřeny a vyčištěny. V rozích klenby se po snesení nesoudržných omítek objevily praskliny ve zdivu klenby. Praskliny byly zaslepeny PU pěnou a zaplněny cementovápennou maltou. Původní omítkové kry byly obtmeleny vápenným nastavovaným štukem. Plastické defekty v omítce byly doplněny nastavovanou vápennou maltou, povrch omítek byl opatřen

sjednocující vrstvou vápenného štku. Sádrová profilace zrcadel a rozety byla rovněž mechanicky očištěna od mladších nátěrů. Uvolněné prvky byly obtmeleny a podinjektovány modifikovanou sádrovou směsí. Ze sádry byly odstraněny nevhodné mladší doplňky. Chybějící profilace byla doplněna podle šablony zhotovené dle zachovalých částí. Drobné defekty byly domodelovány špachtlí a následně přebroušeny. Povrch kleneb včetně profilů byl natřen vápenným modifikovaným nátěrem v barevnosti určené vlastníkem a zástupci NPÚ. Na profilaci zrcadla byla zrekonstruována zlacená linka.

Klenba v knihovně byla restaurována v intencích restaurování hudebního sálu a galerie, ale s upřednostněním řemeslných technologií obnovy.

Vnější plášť zámku

Průzkum a výchozí situace

Použitou metodou průzkumu byla mechanická stratigrafie barevných nátěrů na omítce „in situ“, průzkum historických fotografií a vyhodnocení samovolně vzniklé stratigrafie v místech destrukcí. Místa sondáže byla volena tak, aby provedená sondáž pokrývala kompozici tektonických a pasivních prvků fasády.

Na základě provedeného průzkumu lze konstatovat, že nejstarší podobu současného zámku známe pouze z fotografie. Tato fotografie zachycuje klasicistní podobu fasády členěnou horizontální bosáží. Fragmenty této fasády jsou zachyceny i na mladší fotografii z roku 1963. Sondáž in situ nebyla tato nejstarší fasáda již nalezena. Je velmi pravděpodobné, že pokud korunní římsa nepochází z doby poslední opravy střechy, je rovněž klasicistní.

Nejstarší dochovaná úprava fasády se zachovala pod přízdívkou na líci kamenného portálu vstupu do objektu. Na povrchu kamene je souvrství různých okrových nátěrů. Pro jejich fragmentárnost nelze s jistotou říci, zda jsou tam tři nebo čtyři vrstvy. Druhou nejstarší dochovanou a nejhodnotnější fází fasády představuje omítka a štuková výzdoba hlavního portálu a druhotně osazený fragment erbu nad vstupem na terasu. Tato vývojová fáze je zachycena i na historické fotografii a dále ji dokládají její fragmenty deponované v lapidáriu zámku. Jedná se o barokizující podobu fasád se secesní modelací štuků. Barevné pojednání této fasády bylo s největší pravděpodobností monochromní, zelené. U této podoby fasády lze hypoteticky uvažovat i o zeleném nátěru použitém ve dvou odstínech. Na základě vyhodnocení historických fotografií je třeba zohlednit fakt, že nejdobnější fasáda neměla výzdobný aparát komponovaný na všech stranách stejně. Nejdobněji pojatá byla severní fasáda. Velmi strohá byla fasáda jižní. Na jižní fasádě mimo bohatě dekorovaného portálu byla fasáda členěna pouze korunní římsou, prostými lizenovými rámci a šambránami.

O barevnosti další fáze podoby fasád zámku, ze které by mohly pocházet podokenní římsy, nemáme mnoho informací, mimo tu, že římsy byly ve všech identifikovaných vrstvách bílé nebo lomené bílé. Pokud by korunní římsa nebyla klasicistní, může pocházet z této vývojové fáze fasád.

Další vývojovou fází fasád zámku reprezentuje nejmladší podoba před poslední obnovou, která byla tvarovou vulgarizací a nepochopením předchozích historických podob. Její barevné pojednání je okrový nátěr pasivních ploch a bílé tektonicky aktivní prvky. Hmotově je tato fasáda tvořena mohutným omítkovým souvrstvím, které vystupuje před líc původní fasády a deformuje starší prvky fasády.

S největší pravděpodobností není žádná ze zmíněných podob mimo klasicistní nedochované fasády starší než z konce 19. století. Mimo výzdoby portálu na jižní fasádě a fragmentu erbu nad vstupem na terasu pochází s největší pravděpodobností všechny prvky z druhé poloviny 20. století. Na fragmentu erbu Martina Půhončího z Předmostí nad vchodem na terasu byl proveden samostatný průzkum. Ten zjistil, že jádro erbu tvoří fragment staršího kamenného erbu, ten byl doplněn při novobaročnické obnově fasády cementovým doplňkem. Při poslední opravě fasád v druhé polovině 20. století byl erb dále doplněn sádkou, zbaven rámování kartuší a díky navýšení líce fasády byl zapuštěn pod povrch omítek.

Restaurování

Vzhledem k tomu, že fasáda z druhé poloviny 20. století byla novotvarem, lze považovat za legitimní realizaci rekonstrukci historicky nejcennější podoby fasády, ke které se dochovala fotografická dokumentace, a na zámku jsou deponovány její fragmenty. Barevnost této fasády lze provést v okrové až zelenavé barvě prokázané na fragmentech originálních štuků, a to v monochromní či dvoubarevné podobě. Druhou možností bylo barevné navázání na poslední barevnou úpravu kombinací okrové s bílou (lépe lomenou bílou). Tento přístup by reprezentoval určitou vrstevnatost památky v jejích několika vývojových fázích a kontinuálně by navazoval na vývoj barevnosti fasády objektu během posledního století.

Na základě širší debaty zúčastněných odborníků a zohlednění výsledků restaurátorského průzkumu bylo rozhodnuto o ideové rekonstrukci novobaročnické podoby zámku, která koresponduje se štukovou výzdobou jižního portálu, adjustací erbu Martina Půhončího z Předmostí a se štukovou výzdobou v interiéru. Obnova byla zároveň koncipována tak, aby zachovala možné maximum z poslední opravy fasády a byla tak zachována kontinuita a vrstevnatost.

Před realizací obnovy fasády byla provedena kresebná dokumentace detailů použitých plastických prvků a profilací říms. Dle této dokumentace a na základě studia fotografií s autentickými fragmenty výzdoby byly v dílně připraveny modely kartuše, konzol pod suprafenestry a nadokenních muší pro severní fasádu. Tyto modely byly dále zaformovány do silikonové formy a v potřebném počtu odlity do minerální směsi.

Z fasád byly odstraněny nevhodné novotvary, tedy veškerá plastická výzdoba, vyjma korunní římsy a výzdoby jižního portálu. Povrch pasivních ploch byl mechanicky očištěn za použití tlakové vody od nesoudržných částí a akronátového nátěru. Defekty v omítce byly doplněny staveništní nastavovanou maltou z hašeného odleženého vápna. Následovalo vytažení říms a šambrán. Jejich tvarosloví vycházelo především z histo-

rické fotodokumentace a zkušenosti zúčastněných řemesel. V místě kontaktu lizénového rámce na místě kontaktu s korunní římsou došlo k tvarovému zkreslení vlivem navýšení pasivních ploch vůči korunní římsě. Z toho důvodu byla spodní polovina římsy vytažena nová a posunuta před líc lizénových omítek. K nově vytaženým profilům byly osazeny dílensky zhotovené prvky výzdoby. Zbývající část štukové výzdoby na severní fasádě zámku byla vymodelována „z ruky“ přímo na fasádě. Byla to především výzdoba šambrán sdružených oken.

Následovala aplikace jemné štukové omítky a následný nátěr. S ohledem na to, že se nejedná o aplikaci nátěru na autentické prvky, byl použit silikátový nátěrový systém pro jeho dobrou optickou kvalitu a především trvanlivost tohoto typu nátěru. Barevná kompozice vycházela z průzkumu barevnosti fasád a byla korigována současnými estetickými požadavky majitelů zámku.

Výzdoba portálu jižní fasády

Tato část fasády byla narozdíl od zbytku opravena tzv. restaurátorským způsobem. Povrch štuků byl očištěn od mladších vrstev nátěrů a štuku. Nerestaurovatelná místa byla zdokumentována a odstraněna. Lokálně došlo k zpevnění degradovaných míst štuku, uvolněné omítky byly obtmeleny a doplněny novou omítkou na bázi přirozeně hydraulického vápna. Směs hydraulického vápna byla použita i na doplňky v modelaci a zatažení jemných trhlin. Povrch štuků a omítek byl natřen spolu s ostatními částmi fasády.

Erb Martina Půhončího z Předmostí

Erb byl vyjmut ze zdi a převezen do ateliéru. Po odkryvu akronátového nátěru se ukázalo, že původní kamenný znak tvoří pouze část středového znaku s fanfrnochý. Křídla, nůž a nápisová páska jsou doplňky z počátku 20. století. Okolí znaku navazující původně na kartuši, která znak lemovala, bylo provedeno ze sádky a pravděpodobně pochází z druhé poloviny 20. století. Majitelé zámku při stavebních pracích v interiéru objevili fragment kamenného erbu totožného s erbem na fasádě. Po odstranění mladších doplňků z kamenné části erbu Martina Půhončího z Předmostí se ukázalo, že se jedná o autentickou část původního kamenného znaku. Po předzpevnění a vyzrání kamene byly k sobě oba kusy bodově slepeny polyesterovou pryskyřicí. Následovalo dočištění povrchu barevné úpravy, která je monochromní oranžovo-červená a s největší pravděpodobností se nejedná o původní barevnost. Na základě studia fotografické dokumentace lze rovněž konstatovat, že se nejedná ani o barevnou úpravu z novobaročnické fáze podoby zámku. Přesto byla barevná vrstva fixována akrylátovou pryskyřicí Paraloid. Chybějící části modelace byly doplněny minerálním tmelem imitujícím doplňovaný kámen. Kamenná část znaku byla osazena na fasádu do středu kartuše nad vchodovými dveřmi na terasu. Další doplňky byly provedeny ve vápenném štuku na bázi přirozeně hydraulického vápna. Jako další krok obnovy se připravuje rekonstrukce heraldické barevnosti erbu.



5 Vstupní portál na jižní fasádě, stav před restaurováním

6 Erb se znakem Martina Půhončího z Předmostí, stav před restaurováním fasády a erbu

7 Kamenná část staršího erbu osazená do restaurované kartuše, stav v průběhu restaurování



5	6
7	
8	



8 Severní fasáda zámku po rekonstrukci novobarokní štukové výzdoby a po nátěru

Konzervace a restaurování dekorativní nástěnné malby v 1. nadzemním podlaží zámku Skalička¹

Michal Šelemba, restaurátor

Základní údaje o nástěnné malbě Lokalizace, datace, technika

Restaurovaná dekorativní nástěnná malba je součástí výzdoby zámku Skalička u Zábřeha na Moravě v okrese Šumperk zapsaného v seznamu pod rejstříkovým číslem 18974/8-1236.

Nástěnná malba byla provedena na stropě místnosti č. 105 v prvním nadzemním podlaží zámku. Tvarosloví místnosti vykazuje znaky pozdně barokního či klasicizujícího tvarosloví, jež je patrné také v dalších prostorách památky (místnost č. 116), které nejspíše souvisí s velkou pozdně barokní úpravou po velkém požáru zámku v roce 1772 a dále pak také jisté znaky dispozičních a povrchových úprav během 19. a 20. století. Na základě stylového rozboru a techniky provedení secco na vápenném nátěru byla malba datována do 19. století, jak ostatně potvrdil i chemicko-technologický průzkum.

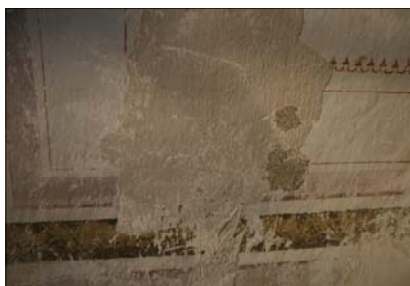
V rámci obnovy zámku bylo v roce 2008 započato s kompletním restaurováním zmíněné nástěnné malby. Na základě restaurátorského záměru byla nejprve provedena důkladná dokumentace a zhodnocení stavu dochování malby a následně byly odebrány vzorky k chemicko-technologickému průzkumu.

Stav dochování památky

Na základě vizuálního ohledání místa „in situ“ před započatím restaurátorského zásahu bylo patrné, že se nástěnná dekorativní malba stropu místnosti nachází v destruovaném stavu. V důsledku druhotného snížení pohledu stropu během historických úprav interiéru místnosti byla malba částečně chráněna. Při rekonstrukčních opravách zámku jeho současnými majiteli došlo k odstranění zmíněného podhledu stropu a druhotné dělicí přepážky, čímž byl strop s nástěnnou malbou pohledově odkryt. Barevná vrstva nástěnné malby vykazovala poměrně mnoho lokálních mechanických poškození vzniklých v důsledku škrábání špachtlí. Dále to byly uvolněné partie barevné vrstvy, jež se v šupinkovitých útvech oddělovaly od podkladu. Patrná byla také destrukce barevné vrstvy v důsledku kondenzující vzdušné vlhkosti a v neposlední řadě také vrstvou povrchového depositu (nečistoty, saze atp.). (obr. 1–4)

Na stropě ve vstupní partii do místnosti byl povrch nástěnné malby silně pokryt zbytky druhotného vápenného nátěru, který samozřejmě vizuálně znehodnotil estetický charakter malby. V ploše barevné vrstvy se dále vyskytovaly drobné trhliny a v podkladových omítkách množství hlubkových dutin. V místech druhotného snížení podhledu stropu se nacházely hluboké kapsy po zapuštění dřevěné konstrukce druhot-

Šelemba M.: Konzervace a restaurování dekorativní nástěnné malby v 1. nadzemním podlaží zámku Skalička
ného stropního podhledu. V ploše nástěnné malby se dále vyskytovaly vysprávkvy starší nevhodně provedené elektroinstalace, které svým povrchem částečně přesahovaly přes originál.



1	
2	3
4	

- 1 Celkový pohled, stav nástěnné malby před restaurováním
2, 3 Defekty barevné vrstvy
4 Nevhodná starší elektroinstalace a důsledky

Chemicko-technologický průzkum

Chemicko-technologický průzkum byl proveden tzv. „destruktivním“ způsobem odběrem 4 vzorků z plochy nástěnné malby ke stratigrafii a analýze barevné vrstvy, kterou provedli Ing. Tatjana Bayerová a Ing. Karol Bayer.² (obr. 5, 6)



5 Chemicko-technologický průzkum – lokalizace odběru vzorku

Odebrané vzorky byly zkoumány metodami optické mikroskopie v odraženém světle, elektronovou mikroskopií s energiodisperzivní analýzou (REM-EDS)³ a mikrochemickými reakcemi. Průzkumem byla stanovena tato stratigrafie:

V nestarší vrstvě byl identifikován bílý vápenný nátěr (nanesený ve 2 až 3 vrstvách), na jehož povrchu byla zřetelná vrstvička uhličitane vápenatého, což naznačilo, že dalších 6 vrstev bílých vápenných nátěrů bylo naneseno až po jeho vytvrdnutí.

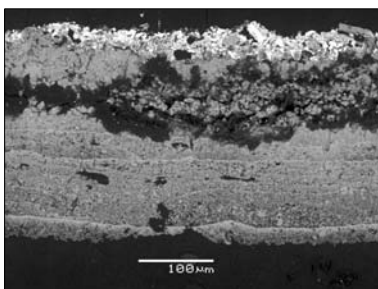
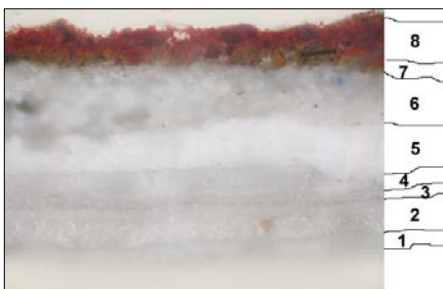
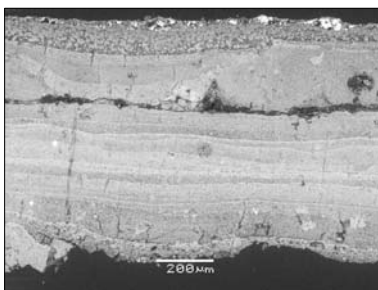
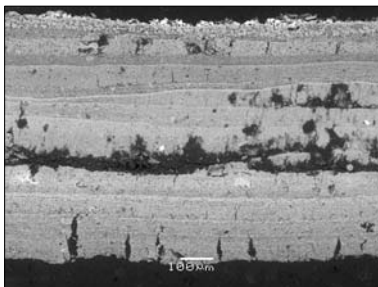
Na šestém vápenném nátěru byl proveden světlý vápenný nátěr tónovaný mírně do okru a na něm bílá namodralá vrstva obsahující uhličitane vápenatý a ojediněle zrnka umělého ultramarínu. Tato vrstva sloužila jako podklad barevné vrstvy malby, v níž byla zjištěna přítomnost těchto pigmentů:

- okry, červený okr, (v některých místech slabě sulfatizovaný), v kombinaci uhličitane vápenatým,
- minium,
- příměs barytu a umělého ultramarínu,
- permanentní běloba a zinková běloba.⁴

Mikrofoto v bílém odraženém světle
při zvětšení 100 ×



Mikrofoto REM-BEI,
foto v režimu odražených elektronů



6 Chemicko-technologický průzkum (Tatjana a Karol Bayerovi, nábrusy vzorků Sz/vz 1, 2, 4)

Restaurátorský zásah

Na základě uvedených informací, tzn. vizuálního ohledání díla a provedeného chemicko-technologického průzkumu, bylo možno stanovit jednotlivé kroky a technologické postupy a uskutečnit samotné restaurování nástěnné malby:

1. Nejprve byla nástěnná malba fotograficky zdokumentována a tak byl zachycen stav jejího dochování. V nižších partiích nástěnné malby, při jejích spodních okrajích, které byly druhotně překryty omítkovou vrstvou, byly provedeny rozšiřující sondy ve statigrafické

vrstvě nástěnné malby tak, aby byla identifikována ucelená kompozice malby stropu. V páskových sondách byly nalezeny fragmenty červených linií a také plochy pojednané starorůžovou barvou. Na základě těchto zjištění došlo k odkryvu spodních partií stropu po celé délce místnosti z obou stran. Odkryv byl proveden mechanicky restaurátorskými kladívky a skalpely.

2. Následně byly veškeré poškozené a tedy ohrožené partie barevné vrstvy prekonsolidovány a zajištěny 3–5 % vodní akrylátovou disperzí Primalu SF016 dle potřeby. Jednalo se především o zajištění defektů v barevné vrstvě a omítkových podkladech včetně odstranění druhotných nevhodných vysprávek, tmelů a starší elektroinstalace. V některých případech byly starší nevhodné tmely pouze povrchově zbroušeny z důvodu ochrany nestabilního okolního originálu. (obr. 7, 8)



7, 8 Stav během odstranění starší el. instalace a zbrúšení nevhodných vysprávek, zajištění

3. Dále bylo provedeno dočištění povrchu barevné vrstvy malby, tzn. prachového depositu, mastnot či vápenných šlemů. Dočištění bylo provedeno dle potřeby suchou metodikou skelným vláknem, čistící houbou Wishab, či kartáčky. Před započatím plošného čištění povrchu malby a tedy snímání prachového depositu bylo provedeno několik zkoušek čištění a následně vybrán optimální, tzn. efektivní a zároveň co nejšetrnější způsob čištění vzhledem k originální barevné vrstvě malby.

4. Poté byla provedena plošná sanace případného mikrobiologického napadení. Sanace byla provedena preventivně sanačním prostředkem 5 % roztokem Parmetolu DF12. Aplikace prostředku byla provedena elektrickým rozprašovačem rovnoměrně po celé ploše nástěnné malby.

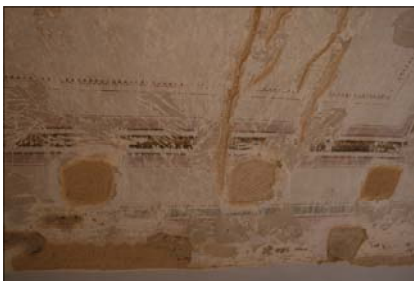
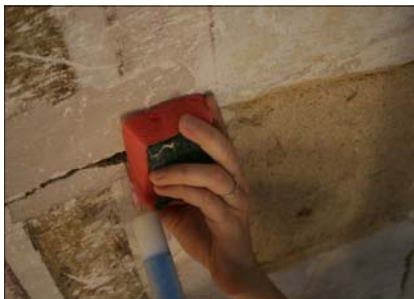
5. Povrch dočištěné malby byl následně konsolidován 1–3 % Klucelem G v ethanolu + H₂O (hydroxypropylcelulósa). Konsolidant Klucel G byl zvolen z důvodu nejvhodnějších chemicko-technologických vlastností, blízkých se technologii provedení originálu. Dalším kritériem výběru aplikovaného konsolidantu byl požadavek optické a estetické stálosti, aby po aplikaci konsolidantu nedošlo k estetické změně kvality suché (secco) malby. Koncentrace roztoku konsolidantu byla zvolena tak, aby došlo k dostatečnému zpevnění barevné vrstvy malby a jejích podkladů a zároveň tím nebyla snížena markantním způsobem paropropustnost povrchu. Aplikace byla provedena nanesením el. rozprašovačem.

6. Následovala stabilizace a strukturální zpevnění podkladových vápenných omítek a jejich povrchových vrstev. V partiích, kde se vyskytovaly defekty v barevné vrstvě, bylo provedeno opětné zajištění 3 % vodní akrylátovou disperzí Primalu SF016. K injektáži trhlin a dutiny byla použita injektážní směs (Ledan D2 – Techno Edile Toscana). Injektážní směs se aplikovala do dutin a trhlin injekční stříkačkou ve většině případů skrze povrchová poškození či trhliny tak, aby se předešlo dalšímu rozrušení či namáhání originální barevné vrstvy malby. (obr. 9)

7. Po hloubkové injektáži bylo provedeno vytmelení všech povrchových či hloubkových defektů tmelem na vápenné bázi metodou vrstveného tmelu. K vytmelení nejspodnější (jádrové vrstvy omítky) byl použit tmel, ve složení 1 díl hašeného vápna na 3 díly kopaného písku. Na středně hluboké defekty byl použit tmel v poměru hašené vápno: písku 2 : 1 a na povrchové tmelení hašené vápno : písku – 1 : 1. Frakce písku tmele byla přizpůsobena frakci písku v originálu. Použitá vápenná kaše byla odležela 3–5 let, druh použitého písku byl vybrán tak, aby se svou frakcí a vlastnostmi blížil originálu. Povrch tmelů byl finálně pojednán do struktury povrchu okolního originálu štětcovým vápenným pačkem složeným z vápenné kaše a jemně mleté mramorové moučky s akrylátovou disperzí Primal SF016. Vápenným pačkem byla zároveň upravena savost povrchu tmelů pro závěrečnou retuš.

(obr. 10–12)

9	10
11	12



9 Stav během hloubkové injektáže a strukturálního zpevnění omítek

10 Stav během tmelení podkladových omítek

11, 12 Stav před závěrečnou retuší po nanesení pačku

8. V rámci finální barevné retuše byly nejprve provedeny ukázky způsobu a míry provedení retuší tak, aby se retuše nepřiměřeným způsobem neprojevovala na úkor originálu. V rámci tohoto kroku byla řešena nejen míra retuší v barevné vrstvě, ale také míra doplnění rekonstrukcí u rozměrných destruovaných ploch se zřetelem k zamýšlené celkové estetické podobě nástěnné malby po jejím zrestaurování. Jako optimální varianta byla po odsouhlasení kompetentního zástupce NPÚ zvolena metoda tzv. nápodobivé retuše a míra doplnění rekonstrukcí tak, aby došlo k optickému a estetickému sjednocení dekorativní výmalby stropu místnosti. Nápodobivá retuš a barevné pojednání povrchu chybějících ploch bylo provedeno práškovými pigmenty, jako pojivo byl opět zvolen 3–5 % roztok Kucelu G z důvodu požadavku zachování suchého charakteru malby. Jako plnivo byla přidávána plavená křída s titanovou bělobou dle potřeby, pro zvýšení krycích schopností retuše. (obr. 13–16)



13 | 14 13 Stav po závěrečné retuši – celkový pohled

15 | 16 14 až 16 Stav po závěrečné retuši – detaily

9. Restaurátorský zásah byl podrobně zdokumentován a zpracován v restaurátorské dokumentaci vyhotovené ve 3 paré, dle stanoveného §10 vyhlášky č. 66/1988 Sb., kterou se provádí zákon č. 20/1987 Sb., o státní památkové péči.

V dokumentaci byly také stanoveny podmínky ochrany a prevence díla v rámci uchování a návštěvní expozice.

Použité materiály během restaurátorského zásahu

Parmetol DF12 – sanační prostředek, čistící houba Wishab, skelné vlákno, destilovaná voda, Primal SF016, Klucel G (hydroxypropylcelulóza), ethanol, H₂O, vápenná kaše, kopaný písek místní provenience, případně Ledan TB-D2, plavená křída, mramorová moučka, práškové pigmenty, titanová běloba.

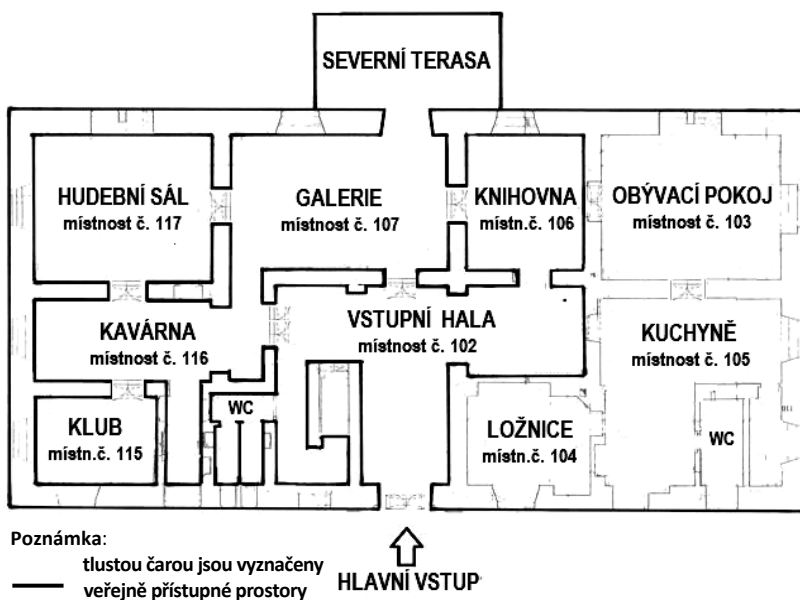
Poznámky

1. ŠELEMBA M., Skalička, Restaurování nástěnné malby – Restaurátorská dokumentace 2008.
2. BAYEROVÁ, T., BAYER, K, Skalička, Průzkum barevných vrstev, Litomyšl 2008.
3. Měření provedeno ve spolupráci s ing. Milanem Vlčkem, CSc., pracoviště : Společné laboratoře chemie pevných látek AV ČR a Univerzity Pardubice v Pardubicích.

Seznam použité literatury

BAYEROVÁ, T., BAYER, K.: Skalička, Průzkum barevných vrstev, Litomyšl 2008.

ŠELEMBA, M.: Skalička, Restaurování nástěnné malby – Restaurátorská dokumentace 2008.



Plánek místností, nákres Kamil Pilka

Poznámky k sanaci zdiva proti vlhkosti

Pavel Fára, CUBUS, s. r. o.

Zámek Skalička je osazen do terénu, který se svažuje zhruba severním směrem. Je částečně podsklepen. Ve starších stavebních fázích nebylo zdivo zámku zřejmě izolováno. Podlahy byly dostatečně vysoko nad terénem, propustné pro vlhkost. Na násypu ze stavební sutě byla dlažba a dřevěné podlahy. Podloží mohlo být ještě izolováno vrstvou jílu, později i cihelnou dlažbou máčenou v asfaltu. Vlhkost se odpařovala plošně nebo spárami do prostoru a odtud ventilací mimo stavbu. Pohyb vlhkosti z objektu urychlovalo spalování otopu v kamnech.

V důsledku spádování venkovního terénu se postupně zvýšilo vlhkostní namáhání jižní části zámku. To je dobře patrné na dobových fotografiích. Proběhly četné pokusy o nápravu: podlahy byly zvýšeny, zdivo podřezáno a vložena izolace. První izolační práce pocházejí zřejmě ze začátku 20. stol. V archivu stavebního úřadu je zachována dokumentace zahrnující dodatečnou izolaci asfaltovými pásy z 60. let. Jelikož vlhkostní stav budovy nebyl optimální ani po převzetí budovy novými vlastníky, zahrnuly rekonstrukční práce i sanaci zdiva.



1 Podlahový větrací kanál po obvodě místnosti – nádech je pod oknem, odtah do původního komína na pravé straně

V severní polovině zámecké budovy, podsklepené jen částečně, byly sklepní prostory rozšířeny o kotelnu a uhelnu. Tím se sanace vlhkého zdiva zredukovala jen na jižní polovinu budovy. Součástí rekonstrukčních prací v interiéru byla i výměna stávajících podlah včetně instalace podlahového vytápění. Z tohoto důvodu byl pod podlahami proveden větrací systém, který doplnil stávající asfaltové izolace ve zdivu. (obr. 1)

Podlahy byly vybourány do hloubky cca 0,8 m. Po obvodě jednotlivých místností byly vyzděny větrací kanály rozměrů cca 200/300 mm, zaklopené cihlami nebo betonovými deskami do drážky ve zdivu.

Pro zdění byla částečně využita starší cihelná dlažba máčená v asfaltu, která původně sloužila pro izolaci podlah. Nádechy do kanálů byly vyvrtny pod parapety oken. Zde byly kanály stavebně rozděleny do větví, aby každá měla samostatný nádech.

Odtah byl společný do komína ve středních zdech. Komíny byly stavebně upraveny proti zatékání, prostor mezi kanály byl vysypán štěrkem. Následně se provedla separační vrstva (částečně využito linoleum z likvidovaných podlah) a betonová deska se sítí. Na desku byla položena tepelná izolace z extrudovaného polystyrenu, reflexní fólie, vytápěcí trubky a další vrstvy podlahy. Izolace podlah jsou štěrkové na podkladním betonu. (obr. 2–4)



2 | 3 2 Vytváření nádechových otvorů.
4 | V místě nádechů je kanál stavebně
rozdělen do samostatných větví
s odtahem do komína. V horní části obr. 2
je dobře patrná asfaltová izolace ze 60. let
20. stol.

3 Větrací kanály cca 200/300 mm byly
částečně vyzděny ze starší cihelné dlažby
máčené v asfaltu, jež byla nalezena pod
podlahami

4 Větší mezery mezi cihlami při zdění kanálu
zvyšují odpor proudění vzduchu, ale umož-
ňují přísávání vlhkosti z násypu podlahy

Terén před jižním průčelím byl při stavebních pracích na začátku 20. stol. zvýšen v souvislosti s novou parkovou úpravou. Proto zde byl u paty zdiva ještě vybudován drenážní systém, který zachycuje přívally vody stékající po spádnicí.

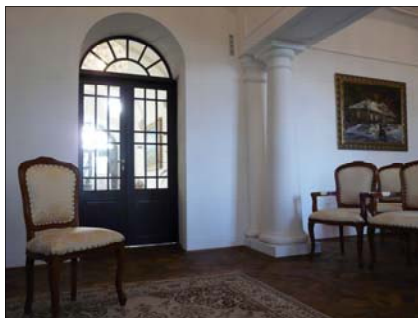
Z hlediska povrchových úprav nebyla větší opatření proti vlhkosti prováděna. Poškozené vnitřní omítky byly odstraněny až na cihelné zdivo, spáry proškrabány do hloubky a plochy doplněny vápennou maltou. Celek byl opatřen vápennými nátěry. V současnosti se zde vlhkostní poruchy nevyskytují. Složitější byla situace u fasády zámku, neboť jeho jižní obvod byl dlouhodobě zatížen stékající povrchovou vodou kontaminovanou dusičnany (např. z hospodářského využití). Omítky byly odstraněny až do poloviny výšky oken a zdivo ponecháno několik let vysychat.

Při opravě fasád v letošním roce zde po mechanickém očištění byly provedeny klasické venkovní omítky. Očekávám, že toto opatření nebude dostatečné a do omítek se postupně prokreslí hygroskopické vlhkostní mapy ze zdiva. Tento jev však je u památkových staveb obvyklý. Lze mu zabránit aplikací sanačních omítek nebo dlouhodobějším odsolováním.

Obrazová příloha

Fotodokumentace K. Pilka a P. Petřík

1	2
3	4
5	6



1, 3, 5 Galerie před rekonstrukcí

2, 4, 6 Galerie po rekonstrukci

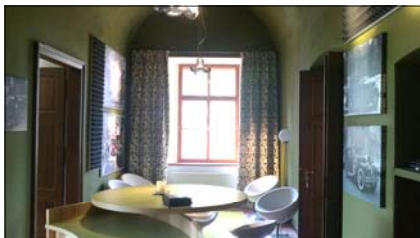


7, 9, 11 Hudební sál před rekonstrukcí

7	8	8, 10, 12 Hudební sál po rekonstrukci
9	10	
11	12	



13, 15, 17 Kavárna před rekonstrukcí

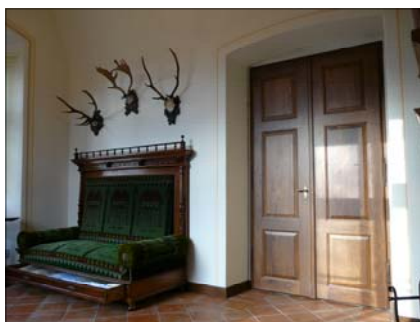


13	14	14, 16, 18 Kavárna po rekonstrukci
15	16	
17	18	



19, 21 Klub před rekonstrukcí

19	20
21	22
23	



20, 22, 23 Klub po rekonstrukci



24	25
26	27
28	29



24, 26, 28 Knihovna před rekonstrukcí

25, 27, 29 Knihovna po rekonstrukci



30, 32 Kuchyně před rekonstrukcí

30	31
32	
	33

31, 33 Kuchyně po rekonstrukci



34, 36, 38 Obývací pokoj před rekonstrukcí

34 | 35

36 | 37

38 | 39

35, 37, 39 Obývací pokoj po rekonstrukci



40 Vstup do galerie z haly před rekonstrukcí



41 Vstup do galerie z haly po rekonstrukci



42 Vstupní hala před rekonstrukcí



43 Vstupní hala po rekonstrukci



44 Detail portálu hlavního vstupu
před rekonstrukcí



44	45
	46

45, 46 Detaily portálu hlavního vstupu
po rekonstrukci



47 Jižní pohled na zámek před
rekonstrukcí



47	48
48	49

48, 49 Jižní pohled na zámek
po rekonstrukci





*50 Jihovýchodní pohled na zámek
před rekonstrukcí*



*51 Jihovýchodní pohled na zámek
po rekonstrukci*



*52 Jihozápadní pohled na zámek
před rekonstrukcí*



*53 Jihozápadní pohled na zámek
po rekonstrukci*



*54 Severní pohled na zámek
před rekonstrukcí*



*55 Severní pohled na zámek
po rekonstrukci*



*56 Severozápadní pohled na zámek
před rekonstrukcí*



*57 Severozápadní pohled na zámek
po rekonstrukci*



*58 Východní pohled na zámek
před rekonstrukcí*



*59 Východní pohled na zámek
po rekonstrukci*



*Obr. 60 Západní pohled na zámek
před rekonstrukcí*



*Obr. 61 Západní pohled na zámek
po rekonstrukci*



62 Severní průčelí před rekonstrukcí



63 Severní průčelí po rekonstrukci



64 Detail erbu před rekonstrukcí



65 Detail erbu po rekonstrukci



66 Soustředěná okna před rekonstrukcí



67 Soustředěná okna po rekonstrukci

Zpravodaj STOP – svazek 14 (2012) – číslo čtvrté
ISSN 1212-4168

Vydává Společnost pro technologie ochrany památek vlastním nákladem

Redakce	STOP – P. O. Box 101 – 274 01 Slaný stop@volny.cz, http://wstop.colweb.cz/
Redakční rada	Petr Kotlík – Olga Kotlíková
Zodpovědný redaktor	Petr Kotlík
Grafická úprava	Olga Kotlíková
Vychází čtyřikrát ročně	Náklad 250 kusů

